

Elektronisk kontroll - en straff som virker?

En studie av soningsopplevelser med fotlenke

Mari Lunde Ophus
Våren 2018

Masteroppgave i kriminologi

Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Juridisk fakultet
Universitetet i Oslo

22. mai 2018

Elektronisk kontroll - En straff som virker?

En studie av soningsopplevelser med fotlenke

© Mari Lunde Ophus

2018

Elektronisk kontroll. En straff som virker? En studie av soningsopplevelser med fotlenke

Mari Lunde Ophus

<https://www.duo.uio.no/>

Trykk: Grafisk Senter

Sammendrag

Tittel: Elektronisk kontroll – en straff som virker?

Skrevet av: Mari Lunde Ophus

Veileder: Thomas Ugelvik

Ved: Institutt for kriminologi og retts sosiologi

Det juridiske fakultet,

Universitetet i Oslo

Våren 2018

Denne masteroppgaven handler om opplevelser ved soning med elektronisk kontroll. For å undersøke dette er studien basert på empiriske data, som et resultat av fem intervjuer med personer som soner med fotlenke og fire ansatte ved et friomsorgskontor. Oppgaven søker videre en forståelse av de mekanismer som spiller inn for å hindre tilbakefall til kriminelle handlinger. Dette blir gjort med utgangspunkt i teorier om desistance og sosial kapital, samt med et straffehistorisk perspektiv.

Den kriminalpolitiske debatten knyttet til straffegjennomføring med elektronisk kontroll har vært preget av store uenigheter og mange var lenge kritisk til ordningen. Kritikken baserte seg på at private hjem blir omgjort til fengsler og at soningen blir for ”lett”. Samtidig som ordningen har vært gjenstand for sterk kritikk har det stadig blitt bevilget mer midler for å øke soningskapasiteten – for første gang er det nå flere som påbegynner soning med alternative straffereformer enn i fengselssanstalt.

Denne oppgaven forsøker å belyse betydningen *soningsbevissthet* har på viljen til å opprettholde et liv fritt for kriminalitet. Straffegjennomføringen kan føles vanskelig å gjennomføre, men likevel ”riktig”. En slik soningsbevissthet kan gi mer mening til straffen ved at den domfelte opplever soningen som en del av noe større. Dette kan igjen forsterke desistance-prosessen og hindre tilbakefall.

En interessant oppdagelse i studien var drømmen om det vanlige A4-liv og beskrivelser av en *ønskehverdag*. En slik ønskehverdag bestod av en romantisering av det hverdagslige og

handlet i hovedsak om å slippe innblanding i hvordan man velger å styre livet sitt, og små ting som å kunne gå på butikken når de selv vil og kaste søpla når den er full heller enn når aktivitetsplanen sier de kan dra hjemmefra. De domfelte straffes til et A4-liv som er vanskelig å mestre, men som samtidig er etterlengtet. Vissheten om at man kunne sittede i fengsel forsterker ønsket om tilhørighet og nærhet til hverdagen.

Ved å underlegges kontrollen som opplegget rundt fotlenka medfører, skal lovbyrterne forberedes til å ”mestre livet” etter endt soning. Elektronisk kontroll åpner for en pause fra livet man har levd og livsstilen man har hatt og kan slik opptre som en vanebryter. Under intervjuene jeg gjennomførte ble ordet *rutine* stadig tatt opp som noe positivt. Ved å tvinges til å strukturere hverdagen uten mulighet for å avvike fra denne planen føres de inn i en forutsigbar hverdag. De domfelte straffes til et mer rutinepreget liv, samtidig som de lengter etter denne strukturen. Dette passer godt inn i stortingsmeldingen med formålet at straffen skal virke holdningsskapende på sikt og dermed gjøre samfunnet tryggere.

For å vise til konkrete *styringsteknikker* som gjør seg synlig ved elektronisk kontroll tar jeg utgangspunkt i Michel Foucault sin historiske gjennomgang av straffevesenet frem til moderne tid. Dette ved hjelp av den *panoptiske modell* og *regjeringsbegrepet*. Hensikten er å vise at fotlenkens virkning opererer både direkte og indirekte, synlig og usynlig, for å forme de domfelte til å ”passe inn” i samfunnet og bli i stand til å forvalte sitt eget liv. Du læres frihet og tvinges til å bestemme selv, riktignok innenfor statens premisser. Slik skal straffen virke ved at lovbyrterne endres slik at de i fremtiden ikke vil begå nye lovbrudd.

Ved å løfte blikket og se elektronisk kontroll som en del av en *kriminalpolitisk utvikling* forsøker jeg å peke på i hvilken samfunnsmessig kontekst fotlenkesoningen beveger seg i. Jeg tar utgangspunkt i beskrivelsen av den *nye pønologien* og *senmoderniteten* for å vise til en kriminalpolitisk utvikling i vestlige samfunn med kjennetegn som systemeffektivitet og risikovurderinger. Det kan problematiseres om disse forholdene i like stor grad gjelder for norske forhold, da rehabiliteringsideologien fremdeles er et sentralt mål. På samme tid begrunnes noe av suksessen ved elektronisk kontroll i nettopp kostnadsinnsparinger og lave tilbakefallsrater som bevis på at fotlenkesoningen fungerer godt. Dette er tendenser som klart bærer preg av den nye kriminalitetskontrollen som Garland og Feeley og Simon beskriver.

Takk!

Det har vært en krevende, men samtidig spennende tid og jeg vil rette en stor takk til alle som har hjulpet meg i arbeidet med denne masteravhandlingen. Noen må likevel nevnes spesielt:

Først og fremst vil jeg takke intervjupersonene som har tatt seg tid til å dele deres opplevelser med meg, både de med fotlenke og de ansatte ved friomsorgskontoret. Uten dere hadde ikke dette prosjektet vært mulig.

Takk til avdelingsleder for elektronisk kontroll i friomsorgen i perioden intervjuene skulle planlegges. Takk for all hjelp med å finne informanter som har gjort den praktiske gjennomføringen av intervjuene mulig.

Takk til Thomas Ugelvik som har vært min veileder. Jeg har lært mye av deg gjennom denne prosessen. Tusen takk for dine tilbakemeldinger, gode råd og ufarliggjøring av hele prosessen.

Tusen takk til alle som har korrekturlest.

Takk til Cecilie for fine dager på lesesalen og teknisk assistanse, og Are for innhenting av tomater i focus-appen. Takk til venner som har lyst opp studietiden og hørt på mine frustrasjoner og gleder i arbeidet.

Tusen takk til foreldrene mine som gjennom hele studietiden har stilt opp for meg, og svigers som har vært turkamerat og avlastningshjem for Nils i hektiske perioder.

En ekstra stor takk fortjener Anders som har holdt hjulene i gang hjemme og stått trygt i alle mine oppturer og nedturer. Du har motivert og trøstet i stressende stunder, lyttet til ideer og har alltid gode ord å komme med. Du er best.

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	10
2. ELEKTRONISK KONTROLL I NORGE	16
2.1 HISTORIKK	16
2.2 ORGANISERING OG LOVREGULERING	19
2.3 FORUTSETNINGER OG KRAV TIL DE DOMFELTE.....	20
2.4 PRAKTISK GJENNOMFØRING.....	23
3. METODE	25
3.1 METODISK TILNÆRMING	26
3.2 REKRUTTERING AV INTERVJUPERSONER.....	27
3.3 UTVALG	29
3.4 GJENNOMFØRING AV INTERVJUENE	30
3.5 ETISKE OVERVEIELSER	33
3.5.1 Informert samtykke.....	33
3.5.2 Konfidensialitet.....	34
3.5.3 Konsekvenser av å delta i forskningsprosjektet	35
3.6 VITENSKAPELIG KVALITET	35
3.6.1 Reliabilitet.....	35
3.6.2 Problematisk begrep	36
3.6.3 Maktrelasjonen mellom forsker og informant	37
3.6.4 Intervju eller terapi?.....	38
3.7 ANALYSE	38
3.8 Refleksjon.....	39
4. TEORETISKE PERSPEKTIVER	40
4.1 DESISTANCE.....	40
4.1.1 Ulike forklaringsmodeller.....	42
4.1.2 Sosiologisk forklaring	45
4.2 SOSIAL KAPITAL	46
5. ANALYSE OG FUNN: MEKANISMER FOR Å HINDRE TILBAKEFALL	49
5.1 SYSSELSETTING	50
5.2 NÆRE RELASJONER	51
5.3 TILHØRIGHET TIL SAMFUNNET.....	54
5.4 ØNSKEHVERDAG	57
5.5 GODE RUTINER – FOTLENKEN EN VANEKRYTER?	59
5.6 OPPSUMMERING	64

6. STRAFFEHISTORISK PERSPEKTIV	66
6.1 STYRING.....	66
6.1.1 Panoptikon.....	67
6.1.2 Regjering.....	69
6.2 KRIMINALITETSKONTROLL.....	72
7. AVSLUTNING	75
7.1 VEIEN VIDERE.....	78
LITTERATURLISTE	80
VEDLEGG 1	84
VEDLEGG 2	86
VEDLEGG 3	88

1. Innledning

”Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet er sterkt uenig i bruk av elektronisk kontroll som soningsform. Denne soningsformen sender feil signaler både til ofre og til lovbrøtterne selv. (...) Komiteens medlemmer fra Høyre opprettholder kritikken mot utvidet bruk av soning med elektronisk kontroll som generelt alternativ til fengsel. Disse medlemmer er prinsipielt imot å omgjøre norske hjem til fengsel når den domfelte er i stand til å sone i anstalt.”

(Merknad til kriminalomsorgsmeldingen 2007-2008. Hentet fra nrk.no (Dag Aasdalen og Bråthen, 2015))

”Når straffedømte soner med fotlenke i sitt eget hjem er det for lett å begå ny kriminalitet.”

(Åse Michaelsen, stortingsrepresentant FrP.
Hentet fra nrk.no (Sellevold, 2011))

Sitatene over er noe av kritikken som har blitt fremmet mot elektronisk kontroll. Den kriminalpolitiske debatten knyttet til slik straffegjennomføring har vært preget av store uenigheter, og Høyre og Frp var lenge sterkt kritiske til ordningen (Faremo, 2013). Kritikken baserte seg på at private hjem blir omgjort til fengsler og at ulik bostandard kan føre til ulik opplevelse av straffegjennomføringen. I tillegg har mange ment at soningen blir for ”lettvindt” for domfelte. Samtidig som ordningen har vært gjenstand for sterk kritikk har det stadig blitt bevilget mer midler for å øke soningskapasiteten – vi har altså aldri brukt elektronisk kontroll mer enn vi gjør i dag, selv om det er de politiske partiene som i utgangspunktet var mest kritisk som sitter i regjering. Det foreligger lite forskning på hvilke effekter en slik soning medfører, men de få evalueringene som er gjort viser til gode resultater. Vi kan se et skifte i hvordan politikere snakker om fotlenkesoning som gjør seg synlig ved nettopp en kraftig økning i satsingen på elektronisk kontroll som straffeform. Det er nå for første gang flere som påbegynner soning med alternative soningsformer enn i fengselsanstalt. Forsker Tore Rokkan ved Kriminalomsorgens høyskole og utdanningscenter (KRUS) kaller dette historisk og ser elektronisk kontroll som en viktig forklaring på denne utviklingen (Larsen, Kalajdzic, og Myklbust, 2018).

Tall fra kriminalomsorgen viser en økning for de som soner hele straffen med fotlenke på hele 221 % fra 2010-2017 (Kriminalomsorgen, 2018). Etter innføringen av fotlenkeordningen i Norge er det kun gjennomført to større evalueringer fra kriminalomsorgen ved Tore Rokkan i 2012, samt én ekstern evaluering i 2016 gjennomført av VISTA analyse (se Rasmussen, Vennemo, Sverdrup, og Haavardsholm, 2016; Rokkan, 2012a, 2012b). Det er altså påfallende lite forskning på elektronisk kontroll i Norge sett opp mot den kraftige økningen i bruken av fotlenke siden oppstart i 2008. Dette er i seg selv interessant, men også av en annen grunn. Soning med fotlenke ute i samfunnet er stikk i strid med tidligere tanker om at lovbrytere skal straffes med soning i fengselsinstitusjon og politiske uttalelser og ønsker om et strengere straffeklima. Elektronisk kontroll blir dermed også et synlig eksempel på et kriminalpolitisk skifte hvor vi beveger oss vekk fra fengselsstraff i anstalt og over til straffegjennomføring i hjemmet med fokus på å ikke miste tilhørighet til samfunnet, familie og økonomiske forpliktelser.

Det er ingen tvil om at det fra politiske hold blir satset på elektronisk kontroll som soningsform og at det er en vilje til å fortsette og la ordningen vokse. Hva baseres denne satsningen på? Hva vet vi egentlig om effektene av å sone med elektronisk kontroll? Dette ønsker jeg å se nærmere på i denne oppgaven.

1.1 Tema for oppgaven

Tema for masteravhandlingen er alternativ straffegjennomføring med fotlenke kalt elektronisk kontroll (EK). Mine år som kriminologistudent og erfaring fra å jobbe i Kriminalomsorgen, har gjort meg interessert i spørsmål som omhandler hvordan vi kan se den straffeideologiske forankringen ved måten vi straffer på og hvordan alternative straffeformer oppstår, gjennomføres og oppleves. Det er derfor interessant å kunne få muligheten til å dykke dypere inn i fotlenkesoningsverden.

Helt siden oppstarten av elektronisk kontroll som et prøveprosjekt i 2008 har fotlenken vært gjenstand for mye oppmerksomhet, både politisk og i media. Høy tilbakefallsprosent ved fengselssoning og lange soningskøer har medført at myndighetene de siste årene har stått ovenfor utfordringer som har gjort alternative soningsformer ønskelig. En midlertidig løsning har blant annet vært å leie fengselsplasser i Nederland, men samtidig har det vært behov for å

finne en permanent løsning som gjør at vi kan lykkes bedre i håndteringen av de som har kommet på kant med loven.

En alternativ straffegjennomføring som elektronisk kontroll blir ikke kun ansett som et offentlig anliggende, men også noe som berører lokalsamfunnet og det private hjem. Det kan være en forklaring på hvorfor så mange har en mening om fotlenken. Gradvis har elektronisk kontroll gått fra å være et kritisert prøveprosjekt i utvalgte deler av Norge, til å bli en permanent straffeform med positivt omdømme og gode resultater. Ny teknologi har gjort det mulig å flytte straffegjennomføring fra fengsel til hjemmet, noe som påvirker kontrollodynamikken i samfunnet blant annet ved at grensen mellom frihet og fangenskap i større grad blir visket vekk. Fotlenkesoning beskriver et skjæringspunkt mellom utviklingen i norsk straffepolitikk, samfunnets teknologiske fremskritt og stadige strengere krav til effektivisering og kostnadsbesparelser. Oppgaven vil undersøke hvordan soning med fotlenke oppleves og kan forstås i et slikt klima, samt hvordan soningsbevissthet og rutiner påvirker straffegjennomføringen. Studien vil basere seg på kvalitative intervjuer av fem personer som er under soning med fotlenke og fire personer som jobber tett på straffegjennomføringen, og vil se nærmere på hva de forteller om sine opplevelser. Avhandlingen er delt etter ulike tematiske bolker hvor jeg tar utgangspunkt i ulike former for empirisk materiale. På den måten vil jeg forsøke å få innblikk i hvordan fotlenkesoning påvirker livene til de domfelte samt hvordan en slik måte å straffe på kan ses i lys av teorier om tilbakefall, sosial kapital og i et straffehistorisk perspektiv.

1.2 Problemstilling

Hovedproblemstillingen i masteravhandlingen er denne:

Hvordan oppleves fotlenkesoningens virkninger av personer "tett" på ordningen?

Videre kan disse underspørsmålene besvare hovedproblemstillingen mer nøyaktig:

- Er fotlenkesoning "straff nok"?
- Hvordan påvirker den domfeltes soningsbevissthet opplevelsen av straffegjennomføringen?
- Hvordan passer elektronisk kontroll inn i en straffehistorisk kontekst?

Det er mange spørsmål som kan stilles til elektronisk kontroll. Jeg ønsker å peke på tendenser jeg ser og om de kan bidra med ytterligere forståelse og kunnskap på feltet. Kanskje kan dette også bidra i evalueringen av ordningens vei videre. En viktig del av arbeidet har vært å forsøke å få frem opplevelsen til de som gjennomfører soningen samt de som jobber tettest på. Det er tross alt de som selv har levd med fotlenken som kan regnes som eksperter på feltet. Hvordan opplever de soningen? Har fotlenkesoningen positive eller negative utilsiktede virkninger på domfelte og samfunnet ellers? Endringen vi kan se i samfunnet ved denne ”nye” måten å straffe på har skapt stor interesse, og med det øker også interessen for forskning på feltet.

1.3 Avgrensning

Når man jobber lenge med et spesifikt tema vil man stadig møte nye relevante problemstillinger. Slik har det vært også i mitt tilfelle, og det var derfor viktig å fra starten av prosjektet ha foretatt enkelte avgrensninger med tanke på tema og ressursbruk. Det er mange interessante temaer jeg kunne belyst, men som av tids- og ressursmessige årsaker ikke lot seg gjøre. Det hadde vært lærerikt å intervju politikere for å få et annet og mer overordnet perspektiv på elektronisk kontroll. Videre hadde det å intervju de domfelte også i etterkant av soningen vært spennende og kunne muligens peke på andre viktige aspekter og refleksjoner ved soningen. Dette fikk jeg dessverre ikke gjennomført. Et annet tema som hadde vært interessant å se nærmere på er språklige utfordringer ved elektronisk kontroll og effekten soningsformen kan ha på rettssystemet og straffeutmålingen. Bruken av samfunnsstraff har gått betraktelig ned siden innføringen av fotlenkesoningen, og korte fengselsstraffer har økt tilsvarende. Andre teknologiske aspekter ved straffegjennomføring med fotlenke som stemmegjenkjenning, fjernalkoholmonitorering og armbånd som registrerer alle bevegelser kunne også vært interessant å se nærmere på da teknologien er i stadig utvikling og åpner for andre løsninger. Disse temaene måtte også legges til side. Det samme gjelder alternativ bruk av fotlenken. Kontaktforbud kan i dag utøves ved at voldsdømte blir utstyrt med en omvendt voldsalarm i form av fotlenke som følger den domfeltes bevegelser rundt en forbudssone.

Mitt hovedfokus har enkelt sagt vært på elektronisk kontroll av personer med ubetinget fengselsstraff. I tillegg til at begrensninger i tid og omfang hindret meg i gå inn i andre relevante diskusjoner, er dette samtidig et bevisst og nødvendig valg. Elektronisk kontroll har vokst til å bli en omfattende straffeform som i seg selv har mange interessante temaer å ta tak

i. Temaene som blir presentert videre i denne avhandlingen vil derfor ikke være uttømmende med tanke på alt som kan være relevant, men jeg har ansett det som fruktbart å dykke dypere ned i temaer som jeg vurderer som hensiktsmessig.

1.4 Teoretisk perspektiv

Soningsformen elektronisk kontroll er en relativt ny ordning i Norge, og det finnes fremdeles begrenset nasjonal litteratur som omhandler soningsformen direkte. Det samme gjelder på internasjonalt nivå, hvor det er forholdsvis lite forskning på elektronisk kontroll sammenlignet med den omfattende fengelslitteraturen (Hucklesby, 2013, s. 228). Elektronisk kontroll er i imidlertid svært aktuell i diskusjonen rundt alternative straffeformer, lange soningskøer og kostnadsspørsmål knyttet til fengselssoning og gjennomføres i stadig større skala uten at vi vet noe særlig om hvilke effekter det har. For å se på hvilke mekanismer som kan påvirke tilbøyeligheten for tilbakefall har jeg tatt utgangspunkt i teorier om tilbakefall og sosial kapital. Det har videre vært hensiktsmessig å se på elektronisk kontroll også i et større samfunnsperspektiv med fokus på ulike styringsteknikker, effektivitet og pragmatiske vurderinger av kost-nytte. Viktige teoretiske bidrag her er Michel Foucault, , David Garland, Malcom Feeley og Jonathan Simon. Mitt overordnede mål har vært å bruke kriminologisk teori for å belyse sentrale temaer i mitt empiriske materiale.

1.5 Oppbygning

Problemstillingen som stilles i denne studien søker å skape innblikk i virkningen fotlenken har på livet til de domfelte. Underspørsmål til problemstillingen stilles for å mer nøyaktig svare på problemstillingen.

I kapittel 2 redegjør jeg for hvordan elektronisk kontroll fungerer i Norge. Jeg ser her på hva som påvirket oppstarten av prøveprosjektet i 2008 og trekker noen internasjonale linjer.

Videre ser jeg på hvilke lovreguleringer som ligger til grunn for ordningen, samt forutsetninger og krav som stilles til de domfelte. Kapitlet avsluttes med et innblikk i den praktiske gjennomføringen.

I kapittel 3 beskriver jeg mine metodiske valg og etiske overveielser som er gjort. Jeg gir her et innblikk i problemstillinger jeg møtte underveis i studien.

Kapittel 4 tar for seg det teoretiske rammeverket for oppgaven. Jeg starter med å gi en oversikt over teorier som handler om tilbakefall og ulike forklaringsmodeller til hva som gjør at personer slutter å begå lovbrudd. Jeg begrunner her hvorfor jeg velger å bruke ordet ”desistance” fremfor en norsk oversettelse. Videre ser jeg mer spesifikt på sosial kapital som et mulig virkemiddel som kan påvirke tilbøyeligheten til tilbakefall.

I kapittel 5 presenterer jeg studiens funn og analyse. Jeg utforsker informantenes opplevelser av kategoriene som blir presentert under teoridelen i kapittel 4. Sysselsetting og nære relasjoner er her i fokus, noe som vurderes som svært viktig for å holde på tilhørigheten til samfunnet. Videre ser jeg på romantiseringen av A4-livet som et interessant funn og hvordan små hverdagslige hendelser gis stor symbolsk verdi for den domfelte. Jeg drøfter videre hvordan gode rutiner blir sett på som det mest utfordrende, men samtidig mest givende ved soningen, før jeg avslutningsvis oppsummerer og diskuterer mine funn.

I kapittel 6 løfter jeg blikket og tar for meg fotlenkesoningen i et straffehistorisk perspektiv for å forstå den samfunnsmessige konteksten og det politiske klima fotlenkesoningen beveger seg i. Dette gjøres med utgangspunkt i Michel Foucault sine beskrivelser av ulike styringsrasjonaliteter og videre ved hjelp av litteratur om kriminalitetskontroll og vurdering av risiko i det senmoderne samfunn.

Kapittel 7 er avsluttende kapittel hvor jeg oppsummerer oppgaven.

2. Elektronisk kontroll i Norge

I Norge er elektronisk kontroll med fotlenkesoning frivillig og baserer seg på at domfelte dømt til ubetinget fengselsstraff selv søker om å sone med fotlenke som et alternativ til fengselsopphold. Det er den domfelte selv som må ta initiativ til å søke om denne alternative soningsformen etter han eller hun har blitt dømt til fengselsstraff. Det er videre kriminalomsorgens avgjørelse om søknaden skal innvilges eller ikke. Ingen kan derfor dømmes til soning med fotlenke.

Jeg skal i det følgende kapitlet redegjøre for fremveksten av fotlenkesoning i Norge, hvilke sett regler en må forholde seg til og de rettslige vurderingene og vilkårene som må foreligge for å kunne gjennomføre soningen. Hvordan lar ordningen seg praktisk gjennomføre? I tillegg til å se på hvordan straffegjennomføringen er lagt opp og gjeldende praksis vil jeg kaste et kort blikk på ordningen internasjonalt og peke på hva som ble vektlagt da ordningen skulle innføres i Norge. Hvordan fotlenkesoning gjennomføres varierer fra land til land og det er store forskjeller i både det tekniske, vilkår for innvilgelse og gjennomføring, samt lengden på mulig soning med elektronisk kontroll. Det å sone med fotlenke kan derfor ikke forstås likt på tvers av landegrenser da hverdagen med fotlenke utarter seg svært ulikt. Det de alle har til felles er imidlertid at det brukes en elektronisk fotlenke for å overvåke og kontrollere straffedømte.

2.1 Historikk

Historisk sett har ikke fotlenkesoning en lang historie her i Norge, og straffegjennomføring med elektronisk kontroll ble innført som et prøveprosjekt og en alternativ form for straffegjennomføring i 2008. Prosjektet startet i de seks utvalgte fylkene Vestfold, Oslo, Hedmark, Rogaland, Troms og Sogn og Fjordane. De domfelte som skulle sone med fotlenke måtte bo eller flytte til ett av disse fylkene i perioden de skulle sone. Hensikten med prøveordningen i ulike geografiske områder var å kartlegge forskjellige utfordringer i ulike deler av Norge. Det var bevilget 40 millioner kroner med en kapasitet på 130 plasser ved oppstart av prosjektet (Justisdepartementet, 2008, s. 10). I løpet av 2017 var det over 3000 personer som gjennomførte straff med fotlenke og i 2018 er kapasiteten økt til 500 plasser. Årsrapporten til kriminalomsorgen for 2017 viser også til videre tiltak for å sikre en helhetlig drift av EK-virksomheten og best mulig kapasitetsutnyttelse (Kriminalomsorgen, 2018, s. 13).

Vi kan dermed forvente en ytterligere økning i antall straffegjennomførere med elektronisk kontroll også i løpet av 2018.

Bakgrunnen for fotlenkesonings praksis i Norge baserte seg blant annet på erfaringene som er gjort i Sverige, hvor elektronisk kontroll med ”fotboja” startet som prøveprosjekt i 1994 (Marklund og Wennerberg, 2007, s. 30). Helt siden 1980-tallet har elektronisk kontroll gradvis blitt introdusert i over 30 land, med opprinnelse i USA (Nellis, Beyens, og Kaminski, 2013). I Europa var Sverige tidlig ute med å ta i bruk elektronisk kontroll, men også England tok i bruk ordningen tidlig på 1990-tallet (Rokkan, 2012a, s. 18). Ordningen har ulike bruksområder i ulike land og anvendes på et vidt spekter av type lovbrudd og faser i kriminalsistemet. England og Wales er de eneste landene hvor ordningen er helt privatisert (Paterson, 2013, s. 215). Land som England, Frankrike og Nederland fokuserer spesielt på elektronisk kontroll av domfelte ungdommer, og i USA brukes fotlenken blant annet i overvåkning av seksuallovbrytere (Nellis et al., 2013, s. 5). Felles for soningsformen på tvers av landegrensene er innføring av elektronisk kontroll som et resultat av økende fengselskøer, et problem som myndighetene søker å finne en rask og effektiv løsning på (ibid., s. 3). Ser vi til landene som har tatt i bruk elektronisk kontroll er det hovedsakelig to ulike metoder for hvordan straffegjennomføring med fotlenke gjennomføres (Justisdepartementet, 2008, s. 129).

Den ene teknologien er overvåkning ved hjelp av GPS, som har egenskaper som gjør at domfeltes posisjon til enhver tid kan kartlegges med en nøyaktighet på under 10 meter. Det er også mulig å registrere posisjoner til domfelte tilbake i tid, kontrollere at domfelte ikke beveger seg i enkelte områder samt lage ruter for hvordan personer kan forflytte seg fra ett sted til et annet. Land som Irland og Sør-Korea bruker en slik teknologi (Nellis et al., 2013). Den andre og mest brukte metoden baserer seg på en teknologi som kontrollerer om domfelte er innenfor eller utenfor et godkjent område til visse tider ved hjelp av radiosignaler til en basestasjon som er plassert i hjemmet (RF-teknologi). Det er et slikt system som brukes i Norge, Sverige og Danmark (Rokkan, 2012a, s. 18). Metoden gir altså ikke informasjon om hvor domfelte befinner seg til enhver tid, men om de er innenfor kontrollsonen på de avtalte tidspunktene. Dersom domfelte ikke er innenfor grensene til basestasjonen til avtalt tid vil en alarm gå og en ansatt i kriminalomsorgen vil umiddelbart ta kontakt for å kontrollere hvor den domfelte befinner seg. Denne metoden regnes som hensiktsmessig for elektronisk kontroll i Norge, hvor en vesentlig del av straffen er hjemmesoning med inn- og utgang fra hjemmet (ibid., s. 31). USA har også et slikt system som kan kombineres med alkoholkontroll.

Resultatet fra blåsetesten blir direkte registrert på sentralt nivå og stemmegjenkjenning brukes for å sikre at den som blåser er den domfelte og ikke en annen. Nellis et al. (2013) beskriver at en vanlig utvikling er at land starter med denne metoden og senere utvikler et GPS-system. Imidlertid har enkelte land valgt å ikke gå over til GPS-teknologi, mens andre kombinerer egenskapene i ulike løsninger.

Det har i Norge lenge vært en diskusjon om behovet for differensiering i hvordan vi straffer (Hammerlin, 2006). Med Stortingsmelding nr. 37 og tittelen ”Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn” og erkjennelsen av at det var behov for reformer i kriminalomsorgen, ble det fremhevet viktigheten av at straff skal virke rehabiliterende og motvirke tilbakefall ved hjelp av en mer ”sømløs” straffegjennomføring (Justisdepartementet, 2008). Ved oppstarten av elektronisk kontroll ble det presentert tre viktige målsettinger for soningen; Det første målet var at fotlenkesoningen skal *øke kvaliteten i straffegjennomføringen*. Ved en alternativ straffeform til ordinær fengselssoning med mer individuell tilpasning, kan det i seg selv anses som et kvalitetstegn. I tillegg vil målet om at straffen ikke skal være mer belastende enn nødvendig være en viktig del av kvalitetsvurderingen og hindre negative konsekvenser ved soningen. Den andre målsettingen var å *minske soningskøer*. Forut for oppstart av prøveprosjektet var det i underkant av 3000 personer i kø for å gjennomføre sin fengselsstraff (Evensen, 2013). Elektronisk kontroll blir sett på som et raskt og effektivt middel for å minske denne køen. Samtidig som vi ser en kraftig økning i bruk av fotlenke er også soningskøen i realiteten avviklet (Kriminalomsorgen, 2018, s. 2). Det er riktignok ikke kun på grunn av innføring av elektronisk kontroll, men ordningen har naturlig nok hatt en betydningsfull rolle. Den tredje målsettingen var å *redusere tilbakefall* som resultat av elektronisk kontroll (Rokkan, 2012b). BRÅ, Det brottsforebyggende rådet i Sverige, gjennomførte en evaluering av elektronisk kontroll og fulgte to grupper hvor den ene gruppen hadde gjennomført straff i fengsel og den andre med fotlenke (Marklund og Wennerberg, 2007). Resultatet viste betydelige forskjeller, hvor de som gjennomførte hele straffen i fengsel hadde en tilbakefallsprosent på 38 prosent mot nærmere 25 prosent for de som sonet med fotlenke (ibid.). Det må her legges til at det er utfordrende å dokumentere målbare endringer i vurdering av tilbakefall, da det er to ulike grupper som vanskelig kan sammenlignes. Også Skardhamar (2013) hevder at en foreløpig indikasjon kan tyde på at tilbakefall kan være lavere blant de som soner med fotlenke satt opp mot tilsvarende gruppe som soner i fengsel.

I Stortingsmelding nr. 37 (2007-2008) står det at ”en viktig del av straffegjennomføringen med elektronisk kontroll er at den domfelte kan opprettholde arbeid eller skole eller annen aktivisering under straffegjennomføringstiden” (s. 128). En viktig målsetning er altså også at det skal tilrettelegges slik at domfelte kan opprettholde sin sysselsetting og ikke miste sin tilknytning til arbeidsliv, studier eller samfunnet for øvrig på grunn av straffegjennomføring. Dette skal skje gjennom en aktivitetsplan med et minimumskrav til antall timer per uke i den godkjente sysselsettingsaktiviteten. Jeg vil videre se mer inngående på lovverket som ligger til grunn for soning med elektronisk kontroll og hvordan det praktisk gjennomføres.

2.2 Organisering og lovregulering

Grunnlaget for kriminalomsorgens arbeid er forankret i Stortingsmelding nr.37 (2007-2008) med tittelen ”Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn”. Retningslinjene i meldingen legger grunnlaget for måten kriminalomsorgen skal arbeide. Hovedoppgaven til kriminalomsorgen er å sikre at straffereaksjonen som er ilagt blir gjennomført på en hensiktsmessig måte og dermed sikre at den domfelte lever et kriminalitetsfritt liv etter soning. Det overordnede ansvaret i kriminalomsorgen ligger hos Justis- og beredskapsdepartementet, mens kriminalomsorgens organisatoriske inndeling er tredelt i Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI), regionalt nivå og lokalt nivå med fengsler og friomsorgskontorer (Straffegjennomføringsloven, 2001, § 5). Hjemmesoning med fotlenke er underlagt kriminalomsorgens ansvarsområde og gjennomføringen følges opp lokalt av det tilhørende friomsorgskontoret.

Elektronisk kontroll håndheves gjennom Straffegjennomføringsloven kapittel 3, §16 annet ledd (Straffegjennomføringsloven, 2001). § 16 første ledd omhandler hjemmesoning uten fotlenke, og vil ikke omtales i denne avhandlingen. Lovteksten tilsier at ”dersom den idømte ubetingede fengselsstraffen eller resterende tid frem til forventet løslatelse er inntil 4 måneder, og det er hensiktsmessig for å sikre en positiv utvikling og motvirke ny kriminalitet, kan straffen gjennomføres utenfor fengsel når det settes vilkår om at domfelte skal være undergitt elektronisk kontroll” (ibid., § 16 2.ledd). Lovteksten i §16 suppleres med retningslinjer i Forskrift til lov om straffegjennomføring (Forskrift om straffegjennomføring, 2002). Retningslinjene gir en mer utfyllende beskrivelse av hvordan straffegjennomføringen skal foregå og beskriver formålet med fotlenkesoning slik:

”Straffegjennomføring med elektronisk kontroll i medhold av § 16 annet ledd er en straffegjennomføringsform utenfor fengsel, med sikte på å fremme domfeltes mulighet til å kunne ivareta sine sosiale og økonomiske forpliktelser under straffegjennomføringen og bidra til å redusere faren for ny kriminalitet.”

(§ 7-1)

Målgruppen for elektronisk kontroll er personer som har igjen inntil fire måneder av en ubetinget dom eller har fått en ubetinget dom med varighet på inntil fire måneder. Som nevnt innledningsvis er det domstolen som idømmer ubetinget fengselsstraff, men ikke elektronisk kontroll. Det må de selv søke om gjennom kriminalomsorgen som avgjør om den domfelte er egnet og fyller vilkårene. Det betyr også at både personer som soner hele straffen og deler av straffen kan søke om elektronisk kontroll. Hvordan domfelte har fått vite om muligheten for å sone med fotlenke skjer gjennom ulike kanaler som advokat, informasjonsmateriell, avisoppslag og som vedlegg til dommen (Rasmussen et al., 2016, s. 51). Fotlenkesoning er også blitt kjent blant de fleste slik at det er noe den domfelte ofte har tenkt på i forkant av dommen. Personer som soner hele straffen med elektronisk kontroll omtales som *helgjennomførere*, mens de som soner deler av straffen med fotlenke kalles *delgjennomførere*. Delgjennomførere har altså sittet en periode i fengsel først, og må som hovedregel ha gjennomført en tredel av den ubetingede straffen før de kan overføres til elektronisk kontroll (Forskrift om straffegjennomføring, § 7-2). For begge kategorier av sonere er det de samme betingelsene som gjelder for soningen. Som hovedregel skal det ikke innvilges fotlenkesoning om domfelte har begått kriminalitet i eget hjem eller mot andre personer i husstanden, ved vold- eller seksuallovbrudd eller dersom elektronisk kontroll vil fremstå som støtende eller uforsvarlig (ibid., § 7-3). Det er likevel få av kriteriene som er absolutte.

2.3 Forutsetninger og krav til de domfelte

I perioden de domfelte skal være under elektronisk kontroll plikter de å følge en gjennomføringsplan som er laget av kriminalomsorgen (ibid., § 7-4). For å kunne sone med fotlenke er det et krav at domfelte er sysselsatt i en aktivitet som er godkjent av kriminalomsorgen. Formålet med dette sysselsettingskravet er at den domfelte skal kunne opprettholde og ivareta sine økonomiske og sosiale forpliktelser, samt kunne oppholde seg utenfor hjemmet. Som oftest er dette jobb eller skole, men en av informantene jeg intervjuet jobbet frivillig i butikk for en større organisasjon mandag til torsdag hver uke. En ansatt

uttalte også at de har kontakt med organisasjoner som kan bistå med frivillig sysselsetting og andre lavterskeltilbud, som de kan tilby personer som ikke selv har noe form for fast hverdagsaktivitet. Godkjent aktivitet kan også være behandling, arbeidstrening eller kurs. Som hovedregel er det imidlertid nødvendig med en kontaktperson fra stedet man er sysselsatt og mulighet for kontroll fra kriminalomsorgen. Hensikten med det vide aktivitetsbegrepet er å sikre at soningsformen skal være tilgjengelig for personer i ulike livsfaser, både for de som jobber gjennomsnittlige arbeidsuker, pensjonister og personer med helseplager. Dette gjenspeiles også i antall sysselsettingstimer som kreves utenfor hjemmet i løpet av en uke da det kan være minimum 15 timer og maksimalt 45 timer.

Det er også et krav at domfelte skal være rusfri gjennom hele soningsperioden, og forskrift til straffegjennomføringen pålegger at det skal tas urinprøve av domfelte ved oppstart av soningen (Forskrift om straffegjennomføring, § 7-4). Videre må hjemmet til domfelte ha en viss standard slik at den er egnet for gjennomføring av soning. Det kreves blant annet at det er innlagt elektrisitet og mulighet for telefonforbindelse (ibid.). En ansatt i kriminalomsorgen forteller at de må gjennomføre hjemmebesøk før en sak skal vurderes godkjent, slik at ”papirarbeidet skal være i orden i forkant av pålenkingen”. Samme ansatt forteller videre at de nå gjennomfører flere hjemmebesøk, da dette tidligere ble gjort samtidig som pålenking og oppstart av soningen. I vurdering av egnet bolig forteller den ansatte at ”i 99,5% av tilfellene er boligene godkjent”. En annen ansatt omtaler noe av kritikken som ble rettet mot elektronisk kontroll i forkant av prøveprosjektet som dreide seg om at kravet om egnet bolig kunne anses som klassejustis fordi det ville ekskludere tilbudet for enkelte. Han forteller videre at det ikke er helt slik som kritikken pekte på og at domfelte ikke må eie egen bolig. Det er også slik at de kan bo hos en kamerat eller familievenner. Kravene til hva som må innfris for at en bolig skal være ”egnet” er derfor sjeldent en ekskluderingsårsak for innvilgelse av elektronisk kontroll på lokalt nivå. Det må riktignok ses i lys av at søknader om å sone med fotlenke først blir behandlet på regionalt nivå og av jurister før de havner i saksbunken til konsulentene som jobber med selve straffegjennomføringen. De som på grunn av bolig blir vurdert som uegnet for elektronisk kontroll kan dermed sluses ut tidligere i prosessen, noe som også bekreftes fra en ansatt jeg intervjuet som uttaler at ”stort sett blir jo søknadene filtrert via jurister på vei til oss”. Rokkan (2012b) viser til at 56 % av de som søkte om elektronisk kontroll i perioden 2008 til 2010 fikk innvilget søknaden om elektronisk kontroll (s. 35). I følge Kriminalomsorgen er det 80 % av de som har muligheten til å søke om fotlenkesoning som faktisk søker, og rundt halvparten av disse som får innvilget søknaden. Nyere undersøkelser

viser også til disse tallene, men det er grunn til å anta at situasjonen ikke er særlig annerledes i dag (Rasmussen et al., 2016, s. 24).

Det er også et krav at personer over 18 år som bor sammen med den domfelte må gi samtykke til fotlenkesoningen (Forskrift om straffegjennomføring, § 7-3). Samtykket må være skriftlig, og informasjon om hva det innebærer og muligheten for å trekke samtykket tilbake til enhver tid formidles ved hjemmebesøk fra kriminalomsorgen. Domfelte er ikke pliktig til å informere eventuelle barn om straffegjennomføringen. En av de ansatte i kriminalomsorgen forteller imidlertid at de ofte oppfordrer til å prate med barna om soningen om de er store nok til å forstå hva det dreier seg om.

Saksgang i søknadsprosessen er todelt; avgjørelsesmyndighet i saken er på regionalt nivå hvor det undersøkes om søker fyller vilkårene for soningen og om det anses tilrådelig å innvilge elektronisk kontroll (ibid., § 7-8). Videre oversendes saken til lokalkontoret som innstiller på avslag eller innvilgelse i saken etter en egnethetsvurdering. Før straffegjennomføring med elektronisk kontroll kan komme i gang må det altså i tillegg til vurdering av om vilkårene beskrevet over er oppfylt, vurderes i sin helhet om domfelte er egnet for denne ordningen. Kriminalomsorgen kaller dette en egnethetsvurdering som skjer i samtale mellom ansatt på det lokale friomsorgskontoret og den domfelte som har søkt om elektronisk kontroll. Den ansatte vil stille spørsmål rundt mer personlige ting som økonomi, boligsituasjon, nettverk og sykdomsbilde. Måten de ansatte gjennomfører denne vurderingen på er ved hjelp av et standardisert skjema hvor det fylles ut informasjon under ulike kategorier. Dette virker hensiktsmessig for å sikre lik vurdering og behandling av søknadene som skal beslutes. I tillegg til domsopplysninger stilles det spørsmål rundt rusmiddelbruk og beskrivelse av planlagt sysselsettingsaktivitet. Ved jobb vil dette innebære arbeidssted og -tid, kort beskrivelse av hvordan arbeidshverdagen vil se ut, transportform og informasjon om kontaktperson på arbeidsstedet. Det må også opplyses om kravet til samtykke er oppfylt for eventuelle samboere og den ansatte må kunne bekrefte at informasjon om hva det innebærer å sone med fotlenke er formidlet ved hjemmebesøk. Også den domfelte må gi skriftlig samtykke hvor han eller hun sier seg villig til å følge de krav og vilkår som kriminalomsorgen setter for straffegjennomføringen (ibid., § 7-3). Avslutningsvis vil egnethetsvurderingen inneholde en kortfattet totalevaluering hvor saksbehandler konkluderer med om den domfelte er egnet eller ikke til å gjennomføre soningen med fotlenke.

2.4 Praktisk gjennomføring

Som nevnt innledningsvis er det slik at domfelte selv må søke om å gjennomføre straffen med elektronisk kontroll etter de har fått en ubetinget fengselsdom. Først skal det vurderes om han eller hun fyller vilkårene som nevnes over og gjøres en totalvurdering av situasjonen for vedkommende i egnethetsvurderingen. Om den domfelte får innvilget elektronisk kontroll skal det gjennomføres et nytt hjemmebesøk hvor fotlenken påmonteres og hjemmet måles opp slik at det avgrensede området blir kartlagt og registrert. Ved oppstart av soningen skal det også alltid tas en urinprøve (Forskrift om straffegjennomføring, § 7-4).

Kontrollfunksjonen ved fotlenkesoningen har som formål, likt andre former for straffegjennomføring, at den skal være frihetsberøvende. Normalitetsprinsippet skal bevares med grunnlag i at det er frihetsberøvelsen som er straffen. Det skal være minst mulig overgang mellom soning og frihet og straffegjennomføringen skal ikke være mer tyngende enn nødvendig. Kontrollen foregår gjennom fotlenken den domfelte må bære rundt ankelen til enhver tid. Det blir plassert en basestasjon i hjemmet med en tilkoblet alarmfunksjon og telefonkobling, som kontrollerer at den domfelte er hjemme til avtalt tid. Alarmen vil også utløses dersom fotlenken blir avklippet. I tillegg til teknologien rundt selve fotlenken foregår kontrollen også ved ruskontroller samt varslede og uanmeldte kontroller fra kriminalomsorgen. De domfelte har oppmøteplikt på friomsorgskontoret de tilhører og det er pålagt minimum to møter i uken (ibid., § 7-4). Uanmeldte kontroller i hjemmet eller ved sysselsettingssted kan skje når som helst, og den domfelte får som oftest et varsel et par minutter før kontrollørene dukker opp. Ved samtlige oppmøter og uanmeldte kontroller blir det tatt en utåndingsprøve.

Den domfeltes aktiviteter registreres i en egen aktivitetsplan som ukentlig blir gjennomgått og justert ved obligatorisk oppmøte på friomsorgskontoret. Aktivitetsplanen er detaljert og viser tidspunkt for når den domfelte skal gå hjemmefra, være i avtalt aktivitet utenfor hjemmet, reisetider og eventuelle permisjoner. Endringer i planen må varsles på forhånd og godkjennes av friomsorgskontoret. Forsinkelser må også ringes inn og om man blir ferdig tidligere enn planlagt på jobb eller skole må det også godkjennes tidligere hjemreise. ”I utgangspunktet er domfelte forpliktet til å oppholde seg i hjemmet under hele straffegjennomføringen, med unntak av utgang i sysselsetting”, men det kan innvilges inntil 5 timer kortidspermisjon per uke som kan disponeres slik de ønsker selv (ibid., § 7-6). I tillegg kan delgjennomførerne som

har dom på minst 120 dager søke om ett døgn permisjon i løpet av en måned (Straffegjennomføringsloven, 2001, § 33)

Vurdering av vilkårsbrudd beror på en skjønnsmessig og individuell vurdering av kriminalomsorgen (Forskrift om straffegjennomføring, § 7-7). En ansatt uttaler imidlertid at ” Når det kommer til rus så er det nulltoleranse. Vi hadde en klient i går som røyk på det. Han blåste 0,03. Så han er tilbake i fengselet i dag da, ikke sant”. Reglene for brudd på alkohol og rusmidler er ufravikelig og resulterer i overføring til fengsel. Alvorlighetsgraden av bruddet bestemmer altså konsekvensen og hvert enkelt forhold vurderes opp mot egnethetsvurderingen som ligger til grunn for straffegjennomføringen. Konsekvensen kan dermed bli tilbakeføring til fengsel eller mildere irettesettelse ved en muntlig eller skriftlig advarsel. En ansatt forteller at de gir tydelig beskjed om at det kan få alvorlige konsekvenser ved brudd på reglene: ”De får jo advarsler hele veien, så de vet hva de begir seg ut på når de bryter reglementet. Men det er sjeldent vi overfører folk på grunn av brudd på aktivitetsskjema. Du får ganske mange sjanser”.

3. Metode

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for mitt valg av arbeidsmetode og fremgangsmåte i prosjektet. Valg av metode handler om hvordan forskning planlegges og utføres i praksis, og brukes dermed som et verktøy for å nå målet man har satt seg. Et grovt skille i samfunnsvitenskapelig metode er mellom kvantitativ og kvalitativ metode. Mens kvantitativ metode fokuserer på tallfesting og utbredelsen av et fenomen, er en viktig målsetting ved kvalitativ metode å oppnå en forståelse av sosiale fenomener (Kvale og Brinkmann, 2015). På samme måte som kvantitative prosjekter bruker statistikk for å generalisere, kan man argumentere for at en kvalitativ analyse også er overførbart til lignende prosjekter. Selv om dette ikke er en statistisk oppgave vil kvalitative prosjekter med små utvalg også kunne resultere i en slags generalisering: det handler om å se tendenser i materialet (Flyvberg, 2006). Intervjupersonene er individer, men kan ha felles erfaringer. Jeg har valgt å intervjuer fordi det er en metode som egner seg til å forstå verden sett fra intervjupersonenes side og få innsikt i hvordan de opplever og reflekterer over sin situasjon (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 20; Thagaard, 2013, s. 12). Intervjuene jeg har gjennomført vil sammen med annen relevant forskning danne det empiriske grunnlaget for oppgaven.

I mitt forskningsprosjekt ønsker jeg å få et innblikk i hvordan fotlenkesoning oppleves og forstås av domfelte som soner med lenke, samt de som jobber med straffegjennomføringen. Dette kan vanskelig måles i frekvenser eller tolkes uavhengig av den samfunnsmessige konteksten de befinner seg i. Å velge et kvalitativt forskningsopplegg med intervjuer vil dermed være hensiktsmessig for å få mer kunnskap om og en grundigere forståelse av fotlenkesoning som sosialt fenomen.

Jeg hadde et ønske i forkant av intervjuene om å få mer kunnskap om fotlenkesoningens virkninger. Målet med denne oppgaven har vært å beskrive og analysere fotlenkesoning og se en slik soningsform som en del av en større straffepolitisk kontekst. Oppgaven bærer dermed preg av både en induktiv og deduktiv tilnærming (Halvorsen, 2003, s. 45). Det å intervjuer personer som på daglig basis forholder seg til elektronisk kontroll, enten som domfelt eller ansatt, ser jeg for meg at vil kunne gi meg en god innsikt i hvordan de selv oppfatter fotlenkesoning. Fog (2004) omtaler intervju som en levende prosess hvor deltakerne i intervjusituasjonen forhandler om hvordan det informantene sier *skal* og *kan* forstås (s. 22). I mitt prosjekt vil fortolkning være av stor betydning, og jeg vil videre tolke intervjudataene i et

fenomenologisk perspektiv. I fenomenologien vektlegges det at man baserer beskrivelsene og analysen på informantenes livsverden, og antar at virkeligheten er slik folk opplever at den er (Thagaard, 2013, s. 38). En persons sannhet er slik de selv oppfatter den. Jeg ønsker altså å samle beskrivelser de har av sin egen situasjon og fortolke betydningen av det de sier ut fra deres egne perspektiver (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 22). Det innebærer at jeg vil prøve å forstå informantenes opplevelser av sin egen situasjon så forutsetningsløst som mulig.

3.1 Metodisk tilnærming

”Et semistrukturert livsverdenintervju brukes når temaer fra dagliglivet skal forstås ut fra intervjupersonens egne perspektiver”

(Kvale og Brinkmann, 2015, s. 46).

Jeg bestemte meg tidlig for å benytte meg av denne metoden ettersom jeg vil se fotlenkesoning gjennom brilleglassene til de som har kunnskap om og erfaring med slik soning. Jeg ville høre hvordan elektronisk kontroll *faktisk* opererer med sine mange lover og regler bestemt fra høyere hold, men fra de som selv har et tett forhold til gjennomføringen. Dette empiriske grunnlaget er også nyttig for å kunne løfte blikket og se på diskusjonene som foregår i samfunnet om elektronisk kontroll. Intervjuene vil utgjøre hovedmaterialet for videre analyse.

Å fokusere på informantenes egne opplevelser av fotlenkesoning, innebærer samtidig at jeg som forsker ”registrerer og fortolker meningen med det som sies og hvilken måte det sies på” (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 47). Forskningen er dermed ikke nøytral, men preget av min egen forståelse som igjen er preget av mine tidligere erfaringer. Å si innledningsvis i kapitlet at jeg vil prøve å forstå informantenes opplevelser forutsetningsløst er dermed en sannhet med modifikasjoner. Med det mener jeg at objektivitet ikke er et mål i kvalitativ forskning, men likevel noe man må tenke på i forskningsarbeidet. Min erfaring fra arbeid som miljøterapeut ved Sandaker overgangsbolig gjorde meg nysgjerrig på hvordan elektronisk kontroll fungerer og hva slags konsekvenser en slik soning har for de som soner. Jeg har selv jobbet med oppfølging av hjemmesonere og hatt mange diskusjoner med både innsatte og kollegaer om fordeler og ulemper ved å sone med fotlenke. Det er et ønske fra kriminalomsorgen at flest mulig skal søke om elektronisk kontroll, og min opplevelse er at det for mange har ført til en bedre hverdag både med tanke på familie, skole, arbeid og økonomi.

Erfaring fra feltet ser jeg for meg kan ha hatt en positiv innvirkning på måten jeg kommuniserte med informantene under intervjuene. At jeg kjenner til konteksten de beveger seg i kan gjøre det enklere for meg å forstå hva de mener i beskrivelsen de har av sin livsverden, samtidig som det kan oppleves lettere for de jeg snakker med å slippe å gå inn på og forklare andre aspekter ved straffegjennomføringen. Dette øker også muligheten for å forstå informantenes mer ”nuanserede uttrykk” (Fog, 2004, s. 67). På den andre siden ser jeg for meg at det å gå inn i prosjektet med et bilde på hvordan jeg tror fotlenkesoning oppleves, kan ha hatt innvirkning på tolkningene jeg har gjort og hvordan jeg har formet oppgaven. Det kan være utfordrende å gå inn i prosjektet med en viss innsikt i hvordan soningen fungerer, siden det kan være styrende for hvem jeg snakker med og hva jeg spør om. Valget av semistrukturert livsverdenintervju var derfor nyttig for å prøve å minske min påvirkning til hva vi snakket om under intervjuene. Som jeg vil komme tilbake til senere hadde jeg riktignok tema som jeg styrte informantene inn mot, men jeg la til rette for at de jeg intervjuet i størst mulig grad pratet om det de fant naturlig innenfor temaene jeg la frem.

3.2 Rekruttering av intervjupersoner

Før en tillatelse til å starte med intervjuene forelå måtte jeg sende inn en søknad til Norsk senter for forskningsdata (NSD) og deretter til kriminalomsorgen region øst. I forbindelse med søknaden til kriminalomsorgen hadde jeg planer om å ta kontakt med lederen for friomsorgskontoret, i håp om å tidlig skape kontakt med en kontaktperson og starte rekrutteringen. Etter tips fra en kollega tok jeg i stedet direkte kontakt med avdelingsleder for elektronisk kontroll for å høre om prosjektet kunne la seg gjennomføre og om de kunne hjelpe til med å skaffe informanter. I møte med det som skulle bli kontaktpersonen min fikk jeg omvisning på avdelingen samt hilse på flere av konsulentene som jobber der. Jeg følte det var viktig for min egen del å få kjennskap til hvordan det så ut rent arkitektonisk, hvordan stemningen var og hvordan arbeidsdagen deres så ut i hovedtrekk som en del av forberedelsen til intervjuene. Samtidig syns jeg det var viktig at de fikk et ansikt på hvem ”masterstudenten som skal skrive om oss” var og ble komfortabel med det. Jeg håpet også at min tilstedeværelse kunne trigge nysgjerrigheten til de ansatte og motivere til deltakelse. Jeg skrev et informasjonsskriv¹ og samtykkeskjema med en kort introduksjon av meg og mitt prosjekt som kontaktpersonen min skulle formidle til de ansatte og domfelte for å rekruttere mulige informanter.

¹ Vedlegg Informasjonsskriv

Mine ni informanter ble rekruttert forskjellig ut i fra om de var ansatte eller domfelte, men alle ble formidlet til meg via kontaktpersonen. Rekrutteringen av ansatte skjedde under et større ukentlig møte hvor prosjektet ble presentert, og jeg hadde på forhånd ytret et ønske om tre til fem informanter i denne gruppen. Jeg var selv ikke med på dette møtet og kan derfor ikke si noe om de fire ansatte som ville la seg intervjuer følte noe press for å stille opp. Inntrykket mitt under intervjuene senere var derimot at de synes det var positivt at noen var interessert i å skrive om det de jobbet med.

Rekrutteringen av domfelte skulle vise seg å bli mer utfordrende enn jeg hadde sett for meg. For å finne fotlenke-informantene ble informasjonsskrivet delt ut av ansatte på de ukentlige obligatoriske oppmøtene. Kontaktpersonen min skulle så ta kontakt med meg for å avtale tid i forbindelse med et senere oppmøte den domfelte hadde på friomsorgskontoret, og jeg tilpasse meg deretter. Jeg opplevde dette som utfordrende på to måter. Det ene er at det ble veldig tidkrevende å planlegge mulige intervjuer med et mellomledd og en del frem og tilbake med endringer i avtaler. De domfelte har gjerne oppmøtene i forbindelse med jobb eller skole, og er derfor ofte under tidspress. Ett intervju ble avlyst fordi det ikke var anledning til å gjennomføre i løpet av perioden den domfelte skulle sone. I tillegg var det et par oppmøtedager hvor en travel arbeidsdag gjorde at de ansatte ikke rakk å presentere prosjektet for de domfelte, eller det gikk i glemmeboken, slik at jeg måtte vente en uke til neste mulighet. Jeg visste også at kontaktpersonen min hadde en arbeidshverdag preget av et høyt arbeidstempo og utilgjengelige perioder, og jeg ønsket derfor ikke å kontakte han for ofte for å høre status på rekrutteringen. Perioden jeg hadde tenkt å bruke til å rekruttere informanter ble derfor en del lengre enn jeg hadde planlagt. I etterkant av intervjuene har jeg også tenkt at det kan ha vært noe uheldig at de ansatte kanskje fikk mer kjennskap til meg og mitt prosjekt i forkant av intervjuene enn de domfelte. Dette kan ha påvirket svarene jeg fikk og skapt et skjevare maktforhold enn det som fra før foreligger mellom ansatt og domfelt.

Det er likevel vanskelig å se for seg en annen måte rekrutteringen av domfelte kunne ha blitt gjennomført på, da personer som soner en dom med fotlenke er en noe skjult gruppe i samfunnet og anonymitet er viktig. Jeg hadde ikke tilgang til informasjon om de som i den aktuelle perioden var under elektronisk kontroll, men vet at det til en hver tid er en sammensatt gruppe både med tanke på kjønn, alder og livssituasjon. Det er heller ingen faste

felles oppmøtetider. Det er derfor vanskelig å se for seg hvordan jeg på en hensiktsmessig og effektiv måte ellers skulle komme i kontakt med fotlenkesonerne.

3.3 Utvalg

Hvem man skal intervjuer blir naturlig nok bestemt av hva man skal studere. Etersom jeg ønsket å fokusere på informantenes egne opplevelser av fotlenkesoning var det viktig å intervjuer personer som har innsikt i tema jeg skriver om. Thagaard (2013) omtaler dette som et strategisk utvalg. De eneste kravene jeg hadde til informantene mine var: 1) For de ansatte at de jobbet på friomsorgskontoret. 2) For de domfelte at de var under soning når intervjuet ble gjennomført, samt at de hadde sonet minst to uker og dermed gjort seg noen erfaringer om ordningen. Jeg valgte å ikke ha strengere krav enn dette for å sikre meg et så bredt utvalg som mulig og ulike beskrivelser av ordningen. Jeg endte opp med å intervjuer fire ansatte på friomsorgskontoret og fem domfelte tilhørende samme kontor.

Det var et bevisst valg at hele utvalget er knyttet til samme friomsorgskontor. Det er en relativt stor avdeling med flere ansatte og domfelte enn andre regioner, og jeg gjorde en vurdering på at jeg kun skulle intervjuer personer ved dette friomsorgskontoret. Dette ønsket jeg av rent praktiske og geografiske årsaker, men også for å sikre anonymiteten til informantene i størst mulig grad. Enkelte regioner har både færre ansatte og fotlenkesonere, og det kan tenkes at det i et mindre miljø kan være lettere å gjenkjenne de som omtales i avhandlingen. Jeg vurderte også tidlig i prosessen å se på ulike regioner, men så fort at det ville gi meg et stort materiale som jeg ser for meg vil egne seg bedre til et større prosjekt enn en masteroppgave.

Blant de ni informantene jeg intervjuet var det kun én kvinne, hun var ansatt på avdelingen. At ingen domfelte kvinner ønsket å stille til intervju kan ha ulike årsaker. En mulig forklaring kan være så enkelt at langt færre kvinner enn menn er under soning; i 2014 var kun 15% av de domfelte fotlenkesonerne kvinner (Rasmussen et al., 2016, s. 34). Forskning om kvinner i fengsel viser også at kvinnelige innsatte ofte blir sett på som en utstøtt gruppe i samfunnet sosialt sett (Loucks, 2004, s. 156). Mange kvinner føler kanskje derfor en ekstra skam i at de er en liten andel av den totale soningsmassen og ønsker derfor ikke å snakke om sin livssituasjon som domfelt. Dette kan om ikke annet være med å gi en forståelse av hvorfor ingen kvinner stilte.

Det var stor spredning i informantenes alder og varierte fra sent i 20-årene og opp til rundt 70 år. Fire av fem domfelte sonet hele straffen sin med lenke, mens én var delgjennomfører og hadde sittet i fengsel tidligere. At utvalget hovedsakelig besto av *helgjennomførere* reflekterer statistikken for 2014 som viser at *delgjennomførere* utgjorde kun 7% av alle som sonet med lenke (Rasmussen et al., 2016, s. 34). Et fellestrekk for de domfelte som ville snakke med meg var at de hadde en relativt god livssituasjon utenom soningen med tanke på bosituasjon, familie og arbeid. Selv om det kreves en egnet bolig og sysselsetting for å oppfylle vilkårene for soning, tror jeg likevel ikke situasjonen er like positiv for alle som soner med fotlenke. Dette fikk jeg også bekreftet av de ansatte jeg intervjuet.

På samme måte som at jeg ikke var med på møtet hvor de fire ansatte meldte seg frivillig til å delta i prosjektet, var jeg heller ikke med i rekrutteringen av domfelte. Jeg hadde ikke innsikt i hvor mange som ble spurt og om alle som sonet i denne perioden faktisk ble spurt. Jeg fikk beskjed om at domfelte ble informert muntlig om prosjektet ved oppmøte, men om alle fikk med seg infoskrivet eller om det bare ble gitt til de som viste interesse kan jeg ikke si sikkert. Det er derfor vanskelig å si om utvalget jeg endte opp med er personer som er mer positiv til elektronisk kontroll enn de som ikke ville delta, om de som meldte seg var de som hadde særdeles positive opplevelser eller spesielt negative opplevelser, eller om en ansatt snakket mer om prosjektet enn en annen. Jeg opplevde derimot at alle informantene uoppfordret beskrev både positive og negative sider ved fotlenkesoning. De ga utdypende beskrivelser av deres situasjon, opplevelser og tanker rundt soningsformen, noe som førte til at jeg etter ni intervjuer følte jeg hadde en tilstrekkelig mengde materiale til å jobbe videre med i avhandlingen.

3.4 Gjennomføring av intervjuene

Jeg startet prosjektet med en interesse for hvordan soning med fotlenke oppleves og fungerer. I forkant av intervjuene hadde jeg ingen tydelig problemstilling, så intervjuene ble i stor grad brukt for å finne perspektiver som var spennende for videre arbeid. Tidlig i prosessen utarbeidet jeg en felles intervjuguide som jeg skulle bruke til både de ansatte og fotlenkesonerne. Før jeg startet med intervjuene bestemte jeg meg likevel for å endre dette til to ulike intervjuguider, men med samme temainndeling. Tanken var opprinnelig at de samme spørsmålene kunne gi utslag i ulike perspektiver, men jeg innså at spørsmålene da ble for

generelle og dermed lite givende. Jeg ønsket likevel å stille åpne spørsmål slik at jeg i minst mulig grad påvirket svarene informantene ga. Med utgangspunkt i de tre temaene *kontroll, innhold i soningen og effektivitet* la jeg opp til en semistrukturert tilnærming. Rekkefølgen av spørsmål og tema kunne dermed tilpasses samtalen slik at jeg på en mest mulig naturlig måte kunne følge historien og svarene til de jeg intervjuet (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 157). Dette førte til at informantene i stor grad styrte samtalen og jeg fikk en bedre forståelse av hva som var viktig for dem. De fleste informantene kom inn på temaene fra intervjuguiden uten at jeg trengte å spørre og det gjorde at samtalen for det meste hadde en god flyt. Spørsmål jeg hadde planlagt på forhånd stilte jeg der det passet seg slik. Det var også nyttig å transkribere intervjuene fortløpende for å se hva jeg kunne gjøre bedre til neste gang. Jeg oppdaget da at noen av spørsmålene mine kunne være ledende og intervjuguiden ble justert flere ganger i løpet av perioden jeg gjennomførte intervjuene. En typisk feil man gjør tidlig i intervjuprosessen er å stille for mange spørsmål eller kommentarer i frykt for stille pauser i samtalen (Corbin og Morse, 2003, s. 349). Som forsker uten noe særlig erfaring synes jeg det til tider var utfordrende å stille de riktige oppfølgingsspørsmålene for å dykke dypere i informantens beskrivelser. Jeg følte imidlertid jeg ble flinkere til dette for hvert intervju samtidig som jeg i mindre grad trengte å benytte meg av intervjuguiden.

Jeg gjennomførte alle intervjuene på friomsorgskontoret, et valg jeg gjorde hovedsakelig av praktiske årsaker. Jeg fikk tilgang til ulike møterom ved sju av intervjuene, mens de to siste ble gjort på et kontor på avdelingen. De ansatte ble intervjuet når de hadde tid i løpet av arbeidsdagen, mens de domfelte krevde mer planlegging. De har strenge tidsrammer å forholde seg til og kun fem timer permisjon i uken. At de skulle bruke deler av denne permisjonen på meg virket usannsynlig, forståelig nok. Intervjuene ble derfor gjennomført i forbindelse med obligatoriske oppmøter. Siden jeg selv ikke hadde hatt kontakt med intervjuobjektene mine før selve intervjuet skulle finne sted passet jeg på å presentere meg selv, gå gjennom informasjonsarket og fortelle kort hva prosjektet gikk ut på i starten av intervjuet. Dette for å sikre at alle informantene hadde fått lik informasjon. Å bli sett på som en del av "systemet" var her likevel en utfordring og en naturlig slutning spesielt de domfelte kunne trekke, selv etter jeg påpekte at jeg ikke hadde noen forbindelse med friomsorgskontoret utenom oppgaven. En av informantene brukte for eksempel ordet "dere" i beskrivelsen av hvordan han følte seg behandlet av saksbehandlerne. Det kan ha påvirket intervjuene ved at de jeg snakket med i ulik grad forstod min rolle som uavhengig forsker.

Intervjuene varte veldig forskjellig i tid, alt fra 40 minutter til i overkant av 2 timer. Thagaard (2013) skriver at en vanlig erfaring fra intervju er at informanten ønsker å fortelle om seg til en interessert lytter. Jeg hadde ingen bakgrunnskunnskap om mine informanter i forkant av intervjuet, og brukte de første minuttene på småprat for å gjøre stemningen så avslappet som mulig og fortelle kort om hva jeg ønsket vi skulle snakke om. For å redusere avstanden mellom meg som forsker og de jeg intervjuet startet jeg alltid intervjuene med å fortelle litt som meg selv og hvorfor jeg er interessert i å forske på elektronisk kontroll. Corbin og Morse (2003) omtaler intervjusituasjonen som et bytteforhold hvor man som forsker må gi noe tilbake for å høre intervjupersonenes historie (s. 139). Jeg opplevde stemningen under intervjuene som løs og avslappet, og det var ikke noe problem å holde samtalen i gang. Grunnen til at jeg sitter igjen med et slikt inntrykk er at det også var mye latter selv om vi var inne på alvorlige tema og jeg følte at de jeg intervjuet pratet fritt. Jeg opplevde det mer som en samtale mellom to personer som interesserte seg for elektronisk kontroll enn som et mer formelt intervju.

Jeg valgte å ta opp det som ble sagt med diktafon fremfor å notere fordi jeg antok at jeg kunne gå glipp av mye informasjon ved å kun notere, og jeg ville at samtalen skulle være så naturlig som mulig. Dette gjorde at jeg i større grad kunne fokusere på å stille gode oppfølgingsspørsmål og lese det som sies ”mellom linjene”. Tar man notater er det mange ting som skal ivaretas samtidig (Repstad, 2007, s. 84). Etter å ha hørt på det første opptaket satt jeg imidlertid igjen med en følelse av at jeg hadde snakket for mye og ikke åpnet opp for lengre refleksjoner hos informanten. Opptaket var derfor et nyttig verktøy for meg til å bli en bedre lytter i samtalen med intervjupersonene. En annen fordel ved å bruke opptaker er at jeg kunne fokusere på mitt eget kroppsspråk ved å gi bekræftende nikk og øyekontakt, og følge med på intervjupersonen sin væremåte utenom det som blir sagt og toneleiet det sies i. Så fort jeg hadde muligheten etter intervjuene noterte jeg noen ord om tanker jeg hadde og observasjoner av kroppsspråk, væremåte og stemning (Thagaard, 2013, s. 102). Ikke-verbal kommunikasjon er vel så viktig som den verbale, men lett å overse om man ikke er bevisst på det. Alle informantene synes det var greit å bruke opptaker og virket ikke videre brydd av det. Jeg kan riktignok ikke vite om de følte at stemningen ble mer formell siden jeg brukte diktafon og om de hadde svart annerledes om jeg kun hadde notert. Ved å bruke lydopptaker prøvde jeg å rette fokus mot informantens livsverden og lytte til historien de fortalte.

3.5 Etiske overveielser

Ved vitenskapelige studier er det ønskelig at man forsøker å overholde et sett med etiske retningslinjer. Valg jeg tar underveis i prosjektet får konsekvenser for de studien omhandler. Det er derfor viktig å hele tiden vurdere og ta hensyn til de etiske aspekter som måtte komme opp underveis, det er mitt ansvar og informantenes rettigheter. Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH, 2016) viser til særskilte etiske retningslinjer hvis studien omhandler personopplysninger eller sårbare grupper, noe som klart er tilfellet i denne studien. I tråd med disse retningslinjene har prosjektet blitt godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD) (ibid., s.8). Spesielt i arbeidet med gruppen som er under straffegjennomføring meldte det seg noen etiske spørsmål jeg måtte ta hensyn til. Hvordan kan jeg være sikker på at de jeg snakker med ikke føler seg presset til å delta i studien? Hvordan kan jeg på best mulig måte sikre at jeg ikke skriver slik at intervjuobjektene kan bli gjenkjent? Hva slags konsekvenser vil en deltakelse i mitt forskningsprosjekt kunne føre til? Og hvordan vil mine forskningsetiske vurderinger påvirke den vitenskapelige kvaliteten til avhandlingen? Jeg vil videre forsøke å drøfte disse spørsmålene.

3.5.1 Informert samtykke

Både de domfelte og de ansatte hadde, som nevnt tidligere, på forhånd fått utdelt et informasjonsskriv som kort presenterte oppgavens hovedtrekk. Ettersom jeg ikke hadde møtt mine informanter før intervjuet fant sted, var det viktig å informere godt om oppgaven og hva jeg ønsket av dem *før* de skrev under på samtykkeskjema. De ansatte hadde kun fått informasjon via min kontaktperson, og de domfelte fra en saksbehandler som selv hadde begrenset kunnskap om hva jeg jobbet med. Det er viktig å være sikker på at deltakelsen i prosjektet er frivillig før man starter intervjuet, og jeg fortalte at et fritt samtykke betyr at de når som helst kan avbryte deltakelsen i prosjektet uten at det vil få noen videre konsekvenser for dem (NESH, 2016, s. 14). Det var imidlertid vanskelig å gi utfyllende informasjon om et prosjekt som fortsatt var i startfasen, men jeg opplevde ikke at noen av informantene følte seg usikker på deltakelsen eller presset til å delta. Jeg ga så mye informasjon som mulig og beskjed om å ta kontakt med meg eller veileder om det skulle være noe. Ingen tok kontakt med meg i etterkant av intervjuet og jeg tolker dette som at intervjupersonene følte seg komfortabel med sin deltakelse både under og i etterkant av samtalen vi hadde.

3.5.2 Konfidensialitet

Kravet om konfidensialitet handler om at jeg som forsker må anonymisere informantene slik at data som kan identifisere dem ikke blir avslørt (NESH, 2016, s. 16). Det er avgjørende at alle informanter, og da spesielt utsatte grupper, føler en trygghet på at det de sier ikke vil kunne bli gjenkjent og at de dermed kan unngå å bli skadelidende på en eller annen måte. Alle de domfelte jeg snakket med hadde valgt, i ulikt omfang, å ikke fortelle deler av eller hele familien og omgangskretsen om sin situasjon som fotlenkesoner. Dette sier noe om at straffegjennomføringen er noe de helst skulle vært foruten og et tema som kan være vanskelig å snakke om. Det sier også noe om de domfelte som en særlig sårbar gruppe hvor det er spesielt viktig å ivareta deres personvern. For å sikre prosjektets pålitelighet er det derfor viktig at jeg holder deres identitet skjult, samtidig som de blir fremstilt slik jeg oppfattet dem (Thagaard, 2013, s. 27). Både de ansatte og domfelte som lot seg intervjuet kan kjenne seg igjen hvis de leser oppgaven, det vil være vanskelig å unngå. For å sikre kravet om konfidensialitet har jeg imidlertid valgt å ikke gi informantene fiktive navn og skiller utdragene i oppgaven kun etter om det ble fortalt av domfelte eller ansatte på fromsorgskontoret. På den ene siden vil dette hindre leseren i å skape seg et helhetlig bilde av de ulike personene jeg har snakket med og deres historie. På den andre siden anser jeg kravet om konfidensialitet som viktigere enn leserens innblikk i den enkelte informant sine opplevelser i denne avhandlingen. Slik kunne jeg være sikker på at videre arbeid med intervjuene kunne utformes på en måte slik at identiteten og privatlivet til informantene mine ble beskyttet (Thagaard, 2013). Formålet med oppgaven har ikke vært å se på hver enkelt informant sin historie, men heller å fremme deres opplevelser av soningsformen. Jeg føler derfor at det ikke vil gå på bekostning av avhandlingens troverdighet.

Intervjupersonene er videre omtalt med nummer i lagringen av dokumenter, og steder eller personer som er nevnt under intervjuet er ikke tatt med i transkripsjonene. Diktafonen med intervjuopptakene og samtykkeskjema med underskrift fra den enkelte informant, har jeg oppbevart et sted kun jeg har adgang. Under intervjuene har heller ikke intervjupersonene kommet med spesiell sensitiv informasjon som jeg har brukt videre i avhandlingen.

Tilbakemeldingene ved intervjuets slutt fra både ansatte og domfelte var utelukkende positiv og jeg oppfattet det som at de alle synes det var interessant å snakke om sin opplevelse av soningsordningen. Jeg tror derfor det er liten fare for at noen vil bli støtt av å lese avhandlingen, men jeg må likevel være oppmerksom på at mine beskrivelser og tolkninger

kan være annerledes enn mine informanter som ikke har vært delaktig i analysen av datamaterialet.

3.5.3 Konsekvenser av å delta i forskningsprosjektet

Det er mitt ansvar som forsker å unngå at de som intervjues utsettes for skade eller andre alvorlige belastninger (NESH, 2016, s. 19). Det handler ikke kun om å hindre direkte uheldige konsekvenser, men også å bevare informanters integritet. Å sone en straff er for mange sårt og forbundet med mye skam. De domfelte jeg snakket med var opptatt av at fotlenken ikke skulle være synlig i offentligheten og selv om de ville la seg intervju av meg merket jeg at enkelte tema kunne være vanskelig å snakke om. Dette gjaldt spesielt synet de hadde på seg selv som lovbryster i samfunnet. Jeg tok tidlig et valg om å ikke spørre om detaljer rundt deres lovbrudd og fortalte at jeg på forhånd heller ikke hadde noe innsikt i dommen de sonet, deres bakgrunn eller andre personlige forhold. Jeg valgte å gjøre det på denne måten hovedsakelig av to grunner. Den første grunnen er så enkel som at jeg ikke anser det som nødvendig for oppgaven. Å ta opp noe som kan oppleves som svært personlig så jeg på som lite hensiktsmessig når det er selve straffegjennomføringen jeg ønsker å se nærmere på. Enkelte av de domfelte jeg intervjuet kom riktignok inn på sin bakgrunn, men dette på eget initiativ. Dette bringer meg til den andre grunnen; jeg ønsket en samtale hvor den domfelte følte vi startet samtalen med blanke ark og forstod at jeg ikke hadde noen annen tilknytning til friomsorgskontoret enn som uavhengig forsker, og at det kunne gjøre intervjuet mindre formelt og mer avslappet. Det kan styrke oppgavens pålitelighet at informantene svarer så ærlig som mulig. Jeg ville også at de jeg intervjuet skulle sitte igjen med en positiv opplevelse i etterkant. Thagaard (2013) hevder at intervjupersoner synes det er spennende å bli intervjuet fordi de kan få dypere innsikt i sin egen situasjon ved å fortelle om seg selv til en interessert lytter (s. 29). Ved spørsmål om hvorfor mine informanter lot seg intervju svarte flere domfelte og ansatte at de ønsket å vise at lenkesonere er vanlige mennesker og at en slik soning kan være positivt for samfunnet. De var interessert i å bidra til å belyse dette temaet.

3.6 Vitenskapelig kvalitet

3.6.1 Reliabilitet

Kvale og Brinkmann (2015) skriver at de etiske kravene til en forsker også omfatter strenge krav til den vitenskapelige kvaliteten på kunnskapen som legges frem (s. 108). Begrepet

reliabilitet er her sentralt i vurderingen av forskningens pålitelighet. Ved spørsmål om prosjektet har reliabilitet må man argumentere for hvordan materialet har blitt utviklet i forskningsprosessen, og hvordan man som forsker bruker denne informasjonen (Thagaard, 2013, s. 198). For å sikre troverdighet i avhandlingen har jeg forsøkt å forklare mine fremgangsmåter og metodiske valg godt. Transkripsjonene fra intervjuene jeg har gjennomført er ordrett gjengivelse fra samtalen, noe som kan være tillitsvekkende for vurdering av arbeidet jeg har gjort ved at data i større grad enn hvis jeg kun hadde notater er atskilt fra mine fortolkninger (ibid.). Videre har jeg i oppgaven tydeliggjort hva som er sitater fra informantene og hva som er mine egne kommentarer og tolkninger. I kvalitativ forskning kan det være vanskelig å sikre overførbarhet til andre lignende prosjekter. Det er vanskelig for meg å bedømme om tolkningene jeg har gjort i denne oppgaven også kan gjelde i lignende prosjekter. Elektronisk kontroll er en ordning som på landsbasis følger de samme lovene og retningslinjene og er underlagt friomsorgen. Hvordan ordningen *faktisk* gjennomføres i de ulike regionene kan derimot vanskelig sammenlignes ettersom det er store forskjeller på både størrelse på avdelinger, antall ansatte og domfelte tilhørende disse kontorene, samt størrelse på ansvarsområde til det enkelte friomsorgskontor. Dette ble tydelig under et intervju med en ansatt med erfaring fra elektronisk kontroll i en annen region. Det kan derfor være utfordrende å skulle overføre mitt materiale til en annen region. Jeg har likevel forsøkt å sikre prosjektets pålitelighet så godt jeg kan ved å gjøre rede for metoden jeg har brukt. Funnene jeg presenterer i analysekapittelet er basert på tendenser jeg har sett i fortellingene til intervjupersonene. Opplevelsene til informantene mine rundt forskjellige tema har vist seg å være sammenfallende til en viss grad, noe som kan være med å styrke troverdigheten til avhandlingen. Formålet har uansett ikke vært å vise til generaliserte resultater, men heller gå i dybden og se tendenser.

3.6.2 Problematisk begrep

”Data taler ikke for seg selv. De må fortolkes.” (Repstad, 2007, s. 113). I vurderingen av vitenskapelig kvalitet er det også viktig å være bevisst på at hva slags brilleglass jeg bruker påvirker hvordan jeg fortolker materialet. Tolkning og analyse kan ikke skilles fra hverandre, min forforståelse har vært med på å forme analysen av data. Jeg tror likevel ikke at det er ideelt å gå inn i en slik prosess uten å ha gjort seg noen tanker på forhånd. Det viktige her tror jeg er å være mest mulig bevisst på dette for å sikre god kvalitet på oppgaven.

Å intervjuer både ansatte og domfelte bestemte jeg meg for tidlig i prosessen, og kom fra et ønske om å kunne se på fotlenkesoning både i et nedenifra- og ovenifraperspektiv. Det startet med en tanke om at de domfelte og ansatte kunne ha forskjellige perspektiver og ulikt syn på soningen, men jeg fant derimot fort ut at det var vanskelig å sette de to intervjugruppene i slike adskilte båser. Hva betyr egentlig nedenifra- og ovenifraperspektiv? Og er det i det hele tatt fruktbart å sette gruppene opp mot hverandre? Å bruke en slik romlig metafor for å skille de domfelte fra de ansatte viste seg raskt å bli problematisk. Jeg innså at perspektivene fremstod mer som et tildekket og udefinert begrep som jeg *ønsket* skulle eksistere og dermed kunne ty til for å skape en viss orden i ”kaoset” av data (Repstad, 2007, s. 115).

Som nevnt tidligere vurderte jeg å intervjuer politikere, noe som kanskje hadde vært mer hensiktsmessig for å skape en større kontrast i diskusjonen av ordningen. Ettersom jeg fant ut at dette ble for tid- og ressurskrevende, har jeg derfor valgt å i stedet bruke offentlige kilder som Stortingsmeldinger, retningslinjer og lovhjemler for å kunne løfte blikket og gi mer dybde til funnene fra intervjuene i stedet for å fokusere på å sette opplevelsene til de domfelte og ansatte opp mot hverandre.

3.6.3 Maktrelasjonen mellom forsker og informant

Et annet forhold det er viktig å være seg bevisst for å sikre at man får gode data er maktforholdet mellom forsker og informant, og prøve å minske denne avstanden så godt det lar seg gjøre. For at intervjupersonene skal kunne og ønske å fortelle åpent om sine erfaringer må det opprettes tillit og troverdighet i samtalen (Thagaard, 2013, s. 103). For de ansatte jeg intervjuet prøvde jeg å unngå å skape avstand ved at intervjuene fant sted på deres avdeling og ”hjemmebane”, og på et tidspunkt de selv hadde satt ut fra når de hadde anledning i løpet av arbeidsdagen. I flere av intervjuene kom det også frem at jeg selv har erfaring fra kriminalomsorgen, noe som kan ha minsket avstanden ytterligere. Intervjuene av domfelte ble også gjennomført på deres premisser til en viss grad, ved at jeg tilpasset meg når de hadde anledning. At også disse intervjuene fant sted på friomsorgskontoret kan være problematisk av samme grunn som det var gunstig for de ansatte jeg intervjuet, ved at det er det stedet de forbinder med kontroll og deres kanskje tetteste møte med systemet. Hvis de domfelte intervjupersonene så på meg som en del av systemet kan det ha bidratt til en skjev maktfordeling. For å prøve å unngå dette presiserte jeg flere ganger at jeg ikke hadde noe forhold til kontoret og at jeg var student på heltid. At jeg er ung innbød til en uformell kontakt som jeg også tror bidro til at maktforholdet ble mindre skjevt.

3.6.4 Intervju eller terapi?

Det virket som alle domfelte jeg intervjuet hadde et behov for å snakke om sin livssituasjon, forklare hvorfor de var i denne situasjonen og hvorfor akkurat de fortjente å sone med fotlenke fremfor å sone i fengsel. I enkelte situasjoner kjente jeg på at min rolle som forsker opplevdes mer som en terapeut. Som forsker burde man gjøre seg noen tanker om data blir påvirket av forskerens posisjon (Thagaard, 2013, s. 105). Samtidig som jeg prøvde å vise forståelse forsøkte jeg å reagere på en måte som ikke påvirket informanten til å fortelle ut fra en oppfatning av hva de trodde jeg ønsket å høre. En informant sa ved slutten av samtalen at han ville la seg intervjuet for å blant annet komme seg ut av komfortsonen sin og snakke om straffegjennomføringen. Han fortalte at han opplevde dette som utfordrende. Jeg spurte videre om hvordan han syns intervjuet hadde gått:

”Jeg føler dette er et slags referat for hva jeg har opplevd på denne reisen her. Det er veldig spennende. Også fikk jeg sagt perspektivet mitt, det er veldig bra. Det føles litt som terapi.”

- Domfelt

Corbin og Morse (2003) skriver at lite strukturerte intervjuer ikke er rådgivning selv om de deler noen av de samme karaktertrekkene, men at det kan ha en terapeutisk verdi for informantene ved å bare få snakke ut (s. 339). I mitt prosjekt opplevde jeg at de semistrukturerte intervjuene ga meg et rikt datamateriale, samtidig som det for informantene muligens økte deres selvbevissthet i noen grad.

3.7 Analyse

Analysen startet i det samtalen med informanten kom i gang ved at jeg fikk et inntrykk av hva personen prøvde å formidle, og tolkningene jeg gjorde underveis la også grunnlaget for å stille de oppfølgingsspørsmålene jeg gjorde. Så raskt som mulig etter vi var ferdig transkriberte jeg intervjuet ordrett til skriftlig form slik at materialet ble mer oversiktlig. Jeg noterte samtidig noen ord om opplevelser av ikke-verbale, relevante faktorer som kroppsspråk og stemning. En metodisk svakhet ved å bruke diktafon er nettopp det at man i overgangen fra muntlig til skriftlig gjengivelse ikke klarer å gjengi hele intervjusituasjonen (Kvale og Brinkmann, 2015). Likevel tror jeg at dette var den mest hensiktsmessige måten for meg å

ordne og få oversikt over materialet. Ni intervjuer ga meg en stor mengde data å holde oversikt over. Repstad (2007) skriver at det kan være en fordel for analysen å ha transkribert intervjuene ordrett, slik at man unngår den filtreringen som notater og hukommelsen representerer (s. 84). Denne struktureringen er i seg selv en begynnelse på analysen (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 206).

Etter intervjuene var transkribert forsøkte jeg å kategorisere kodingen i ulike tema. En slik måte å kode materialet på kaller Thagaard (2013) for temasentrert tilnærming. Jeg skrev ut alle intervjuene og fargekodet ulike deler for å holde oversikt og skille kategoriene fra hverandre. Kategoriene var basert både på tema og ord, eksempelvis *rutiner/struktur*, *hverdag*, *frihet*, *ansvar*, *styring* og *kontroll*. Jeg forsøkte på denne måten å få frem mønstre og samle de ulike kategoriene slik at jeg kunne jobbe videre med materialet sett opp mot relevant teori. Dette for å få en dypere innsikt i datamaterialet og dermed en bredere forståelse av elektronisk kontroll. Repstad (2007) beskriver et slikt kvalitativt arbeid som en runddans mellom teori og data (s. 117). Fordelen ved å arbeide på denne måten kan være at jeg klarer å se fotlenkesoning fra ulike perspektiver. På samme tid kan det bli utfordrende å se ordningen med et helhetlig blikk. En blanding av mikroperspektiv og makroperspektiv på materialet er viktig i analysen slik at data blir ordnet i mønstre som kan være tilgjengelig for fortolkning (ibid., s. 113).

3.8 Refleksjon

Fortellingene til informantene har mange likhetstrekk, samtidig som de er veldig forskjellige og fremhever ulike utfordringer og positive følger ved elektronisk kontroll. For å ikke gjøre historiene gjenkjennbare har jeg valgt å ikke fortelle hver historie i sin helhet, men heller kategorisere uttalelsene basert på tema. Dette kan ha gått på bekostning av oppgavens reliabilitet, men uten at det har hatt noe større innvirkning på selve innholdet. Likevel – denne studien har bydd på en rekke utfordringer, både metodiske og etiske. Den baserer seg på en gjengivelse av hva fotlenkesonerne og de ansatte ved fromsorgskontoret snakket med meg om, fortalt med *mine* ord.

4. Teoretiske perspektiver

Jeg vil i dette kapittelet redegjøre for perspektivene som utgjør det teoretiske rammeverket i oppgaven. Det diskuteres mye rundt fotlenkesoningens virkninger på lavere tilbakefall og om dette faktisk er tilfellet. Det er derfor interessant å se på hva slags mekanismer som kan påvirke domfelte til å ikke begå nye kriminelle handlinger og hvordan teorier om *desistance* og *sosial kapital* kan påvirke denne prosessen. Disse teoriene kan på mange måter knyttes sammen, men belyser likevel ulike sider av fotlenkesoningens virkninger. Teoriene som presenteres vil bli brukt for å skape en bredere forståelse av datamaterialet.

Før jeg mer inngående greier ut om teorier om *desistance* er det hensiktsmessig å avklare bruken av dette ordet. Det foreligger mye litteratur om *desistance*, men likevel ingen god direkte oversettelse for begrepet som enkelt forklart ønsker å finne ut av *hvordan* mennesker slutter med kriminalitet. En oversettelse kunne ha vært ”prosessen rundt det å slutte med kriminelle handlinger” eller ”det å slutte med kriminalitet”, noe som er en heller tung gjengivelse og ikke så presis som det engelske ordet og begrepet. Da den engelske formuleringen ”*desistance*” er utbredt innen akademia og det finnes omfattende litteratur på feltet, har jeg valgt å bruke denne benevnelsen videre i oppgaven og heller forsøke å tydeliggjøre hva som ligger i forståelsen av begrepet.

4.1 Desistance

Farrall og Calverley (2006) peker på en utvikling fra starten av 1900-tallet med en oppblomstring i interessen for hvorfor personer begår kriminelle handlinger med en følgende rekke ulike forsøk på å forstå og mer effektivt håndtere kriminalitet (s. 3). Forståelsen av hvorfor personer *slutter* å begå kriminelle handlinger og systematisk forskning på *desistance* er derimot en relativt ny utvikling innenfor kriminologien, og som de siste 20 årene har fått mye oppmerksomhet (ibid.). Ekteparet Glueck kan sies å være de første som interesserte seg for avslutningen av kriminelle karrierer med sin forskning som pågikk over flere tiår fra 1930-tallet (ibid.).

Desistanceteorier forsøker enkelt forklart å finne svar på hva det er som gjør at personer slutter med sin kriminelle livsstil eller avslutning av en periode hvor det er begått kriminelle handlinger. Denne tradisjonen består av mange ulike teoretiske innfallsvinkler, og jeg vil i

dette kapitlet kort redegjøre for de mest anvendte teoriene. Forskning innenfor desistancetradisjonen forsøker mer spesifikt å forutse de mekanismene som får personer til å slutte å begå lovbrudd. Forskningen handler altså om å se på fravær av tilbakefall og ikke et faktisk tilbakefall. Det har de senere årene kommet en mengde forskning som ser på om det er indre endringer i den enkelte eller ytre hendelser som kan forklare fraværet av tilbakefall eller om det er en kombinasjon av begge deler. Viktige spørsmål i en slik kontekst er hvorfor og hvordan en domfelt går over til et lovlydig liv. Når skjer denne endringen? Er det en del av en modningsprosess, et vendepunkt i livet? Dette er et komplekst felt som Farrall og Calverley (2006) hevder har blitt relativt forsømt i forskningsverdenen før de siste 20 årene, i takt med en økende interesse. Forståelsen av hva som kan hindre videre kriminalitet er altså en sammensatt prosess med sprikende forskningsresultater, og det er utarbeidet både sosiologiske, psykologiske og biologiske forklaringsmodeller (Maruna, 2001).

Det å slutte med kriminelle handlinger er et aktuelt tema innenfor kriminalomsorgen og det stilles stadig spørsmål rundt hvordan vi kan hindre tilbakefall under og etter soning. Rehabilitering og tilbakeføring til samfunnet er en uttalt målsetting for straffegjennomføring i Norge og det er gjennomført utallige forsøk på å finne løsninger som hindrer at domfelte på nytt begår kriminelle handlinger. Forskning på desistance kan i den forstand sies å være praktisk rettet. Imidlertid kan det stilles spørsmål om hva og hvor mye som egentlig påvirker denne prosessen. Stephen Farrall (2004) hevder at den viktigste måten man kan påvirke en domfelt til å ikke begå nye lovbrudd er sosioøkonomiske faktorer som nære familierelasjoner og det å skaffe seg eller beholde arbeid. Forskningen peker på både indre endringer og ytre hendelser, så kan vi i det hele tatt påvirke slike endringer med forsøk på rehabiliterende tiltak?

Farrall og Calverley (2006) hevder at forskning på desistance nå i stadig økende grad fokuserer på sammenhengen mellom desistanceforskningen og de strafferettslige og politiske føringene i samfunnet. Effekten av elektronisk kontroll på tilbakefall er et viktig kriminalpolitisk spørsmål, og dette viser at kunnskap om hvorfor og hvordan personer avstår fra å begå nye kriminelle handlinger gir viktig innsikt som kan brukes konkret i videre forebyggende kriminalitetsarbeid.

4.1.1 Ulike forklaringsmodeller

Det finnes mange ulike definisjoner av begrepet desistance, men det de har til felles kan sies å være at det forklarer at et individ som tidligere var involvert i kriminelle handlinger slutter med den aktiviteten. Marguerite Schinkel (2014) sin studie av ”penal consciousness”, på norsk omtalt som *soningsbevissthet*, viser at om dømte lovbrøtere oppfatter straffen som legitim så forsterker det desistance-prosessen. De kan riktignok mislike selve straffegjennomføringen, men likevel synes at det overordnet sett er riktig at de soner. Hun hevder altså at soningsbevissthet i stor grad påvirker hvordan de i etterkant av soningen vil handle. Også Sexton (2015) argumenterer for at det å sone en straff ikke er noe som kun skjer, men noe som oppleves subjektivt *av* personer og blir gjort *mot* personer (s. 115). For å forstå en straffs virkning må man derfor se til de som har vært gjennom en slik hendelse, da hver enkelt domfelte sin opplevelse av straffegjennomføringen vil være ulik.

Mye av forskningen på desistance i kriminologien er koblet til utviklings- og livsløpsteorier hvor man ser fravær av nye lovbrudd som en del av en lengre utvikling og prosess. Farrall og Calverley (2006) definerer desistance som slutten på en periode med involvering i kriminelle handlinger, mens Maruna (2001) beskriver et skille i definisjonene basert på om det på den ene siden er konkrete øyeblikk eller hendelser som markerer at den domfelte ikke skal begå kriminalitet igjen. Han kaller dette et ”termination point” som refererer til toltalt opphør av kriminell oppførsel (s. 22). Imidlertid argumenterer Bottoms, Shapland, Costello, Holmes, og Muir (2004) for at for at en slik benevnelse vil innebære at den enkelte ikke kunne regnes som ferdig med kriminelle handlinger før man var død (s. 370). På den andre siden er desistance sett på som en del av en lengre prosess hvor vedkommende kan sies å være i en vedlikeholdsfasen for å ikke begå ny kriminalitet, og desistance er ”no end state where one can be; rather, it is a perpetual process of arrival” (Maruna, 2001, s. 26). Bottoms et al. (2004) argumenterer for at de fleste lovbrøtere sine kriminelle karrierer er korte, men at det kreves en dypere forståelse for å forstå kompleksiteten i overgangen fra det lovlydige liv til kriminalitet og tilbake til det lovlydige (s. 368). Med dette mener de at også kortere pauser fra kriminelle handlinger eller en overgang til mindre alvorlige lovbrudd må tas med i prosessen for å gi et bedre bilde av hva fravær av tilbakefall faktisk er (ibid.).

Hovedskillet i forklaringsmodellene i desistance-forskningen kan sies å være om det å slutte med kriminelle handlinger kan forklares ved indre endringer i den enkelte eller ytre handlinger og om det anses som en livslang prosess eller kan deles inn i mindre epoker av den

enkeltens liv. Nyere forskning forsøker i større grad enn tidligere å viske ut disse skillene og heller sette de ulike forklaringsmodellene sammen (Giordano, Cernkovich, og Rudolph, 2002)

For å lettere skaffe seg et overblikk av hvordan desistance kan forstås er det hensiktsmessig å se til den videre kategoriseringen Maruna (2001) har av forklaringsmodellene for hvorfor personer avstår fra å begå nye lovbrudd. I tillegg til inndelingen mellom vendepunkt og prosess skisserer han et hovedskille mellom de mest anvendte biologiske og sosiologiske teorier.

4.1.1.1 ”Å vokse fra det”

Forskning tilbake til 1800-tallet hevder at desistance kan ses på som en biologisk prosess likt puberteten, hvor impulsen til å begå kriminalitet naturlig blir lavere etter man fyller 25 år (Maruna, 2001, s. 28). Dette i tråd med tanken om at kriminalitet kan ses i et utviklings- og livsløpsperspektiv hvor den enkeltes kriminelle aktivitet viser seg ulik i takt med livets faser og de utviklinger man går gjennom. Å slutte med kriminelle handlinger er dermed en naturlig livsendring forårsaket av at man ”vokser fra det” (Glueck og Glueck, 1940). Det ble argumentert for at endringer i oppførselen kan forklares av naturlige og universelle årsaker heller enn sosiale og institusjonelle prosesser. Lignende teorier foreslo blant annet at kriminalitetsraten er synkende sett opp mot alder og at desistance kun beskriver denne utviklingen. Verken sosiale eller økonomiske forhold påvirker kurven og selve endringen i handlinger må derfor ses på som en ”change that occurs regardless of what else happens” (Gottfredson og Hirschi, 1990, s. 136). Andre slike biologiske teorier hevder at kriminalitetsraten korrelerer med testosteronnivåene sett i et livsperspektiv. Kritikere argumenterer imidlertid for at dette ikke er en plausibel kobling da nyere forskningsresultater, i kontrast, tyder på at høyere testosteronnivåer i stedet linkes til sosial dominans og popularitet og færre tilfeller av fysisk aggresjon (Maruna, 2001, s. 29). En kan heller ikke se at en kurve basert på alder og kriminalitet er parallell med kurver som viser testosteronverdier gjennom et livsløp.

4.1.1.2 Sosiale bånd

Thomas Meisenhelder (1977) undersøkte i sin studie hva som påvirker prosessen rundt det å avslutte en kriminell karriere. Han fant at en sterk motivasjon for å slutte med kriminelle handlinger er den domfelte sitt ønske om å slå seg til ro. For å også på sikt klare å holde seg unna nye lovbrudd så han at de sosiale bånd til samfunnet rundt spilte en stor rolle for om

man klarte å opprettholde den lovlydige livsstilen over lengre tid. De nære relasjoner og familieliv blir ansett som en måte å sertifisere den nye livsstilen som ”normal” på (Meisenhelder, 1977, s. 331). Også forskning i årene som fulgte så innvirkningen de sosiale bånd hadde på livsføringen til domfelte og hvordan for eksempel fast arbeid, giftemål og fullført utdannelse kan gi en grunn for å ikke begå nye lovbrudd. Det fungerer som en uformell sosial kontroll hvor de med mangel på slik sosial kontroll fra nære relasjoner eller stabilt arbeid er mer utsatt for å fortsette med kriminelle handlinger fordi de har mindre å tape fra sosiale sanksjoner og utfrysning (Maruna, 2001, s. 30). Dette støttes opp av Farrall og Calverley (2006) sin studie som fant at de som holdt seg unna kriminalitet hadde en mer stabil sosial livssituasjon enn de som fremdeles begikk lovbrudd, som også hadde større sosiale problemer. Å begå kriminelle handlinger antas dermed å være mer sannsynlig desto svakere bånd individet har til samfunnet. Sampson og Laub (1993) peker her på teorier om sosiale bånd hvor tilknytningen mellom individet og samfunnet er avgjørende for om vedkommende vil begå kriminalitet eller ikke (s. 17). Med sosiale bånd menes for eksempel skole, familie og arbeidsforhold, som videre skaper uformell sosial kontroll. Akkumulering av sosiale relasjoner kan dermed legge til rette for å ikke begå kriminelle handlinger og ordinært arbeid kan gi struktur i hverdagen, stabil økonomi samt et sosialt nettverk og status.

I senere studier kaller Laub og Sampson (2014) overgangen til å slutte med kriminalitet for strukturelle ”turning points”. Den uformelle kontrollen de sosiale bånd fører med seg kan gi nye muligheter for å endre på faktorer i livet som tidligere har resultert i kriminalitet, men den domfelte må også selv spille en aktiv rolle i å skape denne endringen (ibid., s. 546).

Forståelsen av hva som påvirker desistance nyanseres og utvides derfor med begrepet ”human agency” (ibid., s. 549). Vi mennesker tar alle valg ut fra de mulighetene som er tilgjengelig for oss og viljen vi har til endring. Begrepet kan oversettes til noe som ”personlig valg”; har man en jobb kan man velge å fortsette, tjene gode penger og kanskje jobbe seg oppover.

Alternativt kan man velge å si opp fordi man ikke trives spesielt godt eller misliker arbeidsoppgavene. Poenget er at ulike sosiale bånd kan lede til en motivasjon for endring. Motivasjonen trenger ikke være en ren vurdering av kost-nytte, men heller situasjonell, hvor en god jobb kan inspirere til å ikke begå kriminelle handlinger. Hadde man ikke hatt denne jobben kunne det i seg selv trigget motivasjonen for å begå en kriminell handling. Hver enkelt må selv inneha den ”riktige” motivasjonen hvor også den følelsesmessige tilknytningen til samfunnet i stor grad påvirker motivasjonen for å nå målene man setter seg. Giordano et al. (2002) hevder også at personlige valg er en viktig del av denne prosessen. De nære

relasjonene og arbeidsforhold må jobbes med kontinuerlig og kan ikke tas for gitt. I veiskillet mellom å begå et lovbrudd eller ikke må den enkelte utøve *human agency* ved å aktivt ta et valg. En domfelt som blir bevisstgjort at han eller hun har noe å bidra med i samfunnet og at det vil bli satt pris på kan dermed skape gode forutsetninger for et lovlydig liv videre (Justisdepartementet, 2008, s. 82). Maruna (2001) hevder at man for å slutte å begå kriminelle handlinger er nødt til å utvikle en pro-sosial identitet for seg selv (s. 7). Han viser her til et skille i sin forskning mellom de som hadde sluttet med kriminalitet og de som fortsatte, hvor det var avgjørende hvordan de så på sin egen identitet og om de så på seg selv som en bidragsyter eller byrde i samfunnet. Mange av informantene i hans studie fremhevet viktigheten av å gjøre noe betydningsfullt for samfunnet, seg selv og personer i lignende situasjoner som et rehabiliterende verktøy (ibid., kapittel 3). Videre vil positive sosiale rutiner i hverdagen kunne gi færre sjanser for å havne i situasjoner hvor kriminelle handlinger kan oppstå, og identiteten får nye knagger som ikke lenger passer med de tidligere kriminelle handlingene. Det handler med andre ord om en bevisstgjøring av hvordan den enkelte ser på seg selv og hvordan man ønsker å være, noe som i stor grad blir påvirket av de sosiale bånd.

4.1.2 Sosiologisk forklaring

Litteraturen som foreligger om desistance peker på en rekke faktorer som kan kobles til fravær av tilbakefall av kriminelle handlinger. De mest omtalte faktorene innenfor kriminologien omhandler det å tilegne seg noe, som ekteskap, familie og jobb, som igjen gir motivasjon og verdi til det å finne seg selv og en måte å leve livet lovlydig på. Det finnes altså utallige forklaringer på sammenhengen mellom desistance og ulike indre endringer og ytre faktorer (se Farrall, 2002; Maruna, 2001; Sampson og Laub, 1993). Forklaringer som fokuserer på biologiske årsaker eller indre endringer hvor det å slutte med kriminelle handlinger er basert på rasjonelle valg er uten tvil viktig i jakten på en fullverdig forståelse av desistance. Jeg vil imidlertid ikke gå noe nærmere inn på disse teoretiske innfallsvinklene i denne avhandlingen, men fokusere på et sosiologisk perspektiv sett opp mot begrepet sosial kapital og fotlenkesoningens virkninger på fravær av tilbakefall. Hensikten med en slik avgrensning er å forsøke å dykke dypere inn i denne forståelsen og dermed kunne gi mer kunnskap til den komplekse prosessen som desistance er og studere hvordan disse mekanismene spiller inn i fotlenkesonernes hverdag.

Innenfor et sosiologiske perspektiv peker Farrall (2004) på begrepet sosial kapital og argumenterer for at akkumulasjon av sosiale bånd ved sysselsetting og nære relasjoner hindrer

personer i å begå ny kriminalitet. De som er mindre tilknyttet en kriminell livsstil blir sterkere påvirket av den sosiale kapitalens virkninger, noe som kan ha en sammenheng med å avstå fra kriminelle handlinger, i sterkere grad enn hos ”serious persistent offenders” (s. 57).

4.2 Sosial kapital

Begrepet sosial kapital er definert av mange forfattere og kan forstås som sosiale forpliktelser og relasjoner mellom personer og grupper (Bourdieu, 1986). Vi er alle en del av sosiale nettverk i ulik grad som igjen er med på å forme livene våre, hvor ”the volume of social capital possessed by a given agent depends on the size of the network of connections that he can effectively mobilize” (Bourdieu, 1986, s. 249). Slike nettverk vil i de fleste tilfeller være å anse som fordelaktig og som en type ressurs ved at det kan gi en noe tilbake i form av bedre livsforhold. Gode sosiale nettverk kan dermed ses på som en type kapital man kan bruke for å nå mål i livet, og det vil derfor være attraktivt å investere i slike forhold. Bourdieu (1986) beskriver at det er totaliteten i det som skapes av relasjonene mellom menneskene og gruppene som øker kapitalen. De sosiale bånd man har til individer, nabolag, skoler, arbeidsplasser osv., øker den sosiale kapitalen ved at de skaper forventninger, forpliktelser, normer og sanksjoner (Hagan og McCarthy, 1997, s. 229). Hvor stor sosial kapital den enkelte besitter er avhengig av tilhørigheten til de nettverkene man er en del av og påvirkes av hvordan disse relasjonene utvikler seg og pleies. Variasjon i sosial kapital gir mulighet for ulike former for sosiale aktivitet som igjen kan oppmuntre til å avstå fra kriminelle handlinger for noen og økt tilbøyelighet for lovbrudd hos andre. For Farrall (2004) er nære relasjoner og sysselsetting sosiale institusjoner som oppmuntrer til å avstå fra nye kriminelle handlinger ved akkumulasjon av den enkeltes lager av sosial kapital.

Hucklesby (2008) skiller mellom positiv sosial kapital og anti-sosial kapital og hevder at sosial kapital i utgangspunktet er positiv, men at den også kan være en trigger for å begå nye lovbrudd (s. 236). Farrall (2004) utdyper at akkumulering av positiv sosial kapital kan oppfordre til å avstå fra å begå nye kriminelle handlinger, men at det er like viktig å redusere den anti-sosiale kapitalen som å bygge opp den positive sosiale kapitalen. Å sone i fengsel vil hindre akkumulasjonen av positiv sosial kapital ved at man mister båndet og relasjonen til arbeidsplassen og nære relasjoner, noe som igjen bidrar til økt marginalisering. Kyvsgaard (1989) stiller spørsmål ved om anti-sosial kapital kan omtales som *kriminell kapital* når vi snakker om sosiale bånd sett opp mot kriminalitet. Et viktig spørsmål ved elektronisk kontroll

blir dermed om fotlenkesoning påvirker enten den anti-sosiale kapitalen, den positive sosiale kapitalen eller begge deler, og i så tilfelle, hvordan?

Flere tidligere studier viser en sammenheng mellom *arbeid* og desistance (se Bottoms et al., 2004; Sampson og Laub, 1993). Det hevdes blant annet at det er en sammenheng mellom perioder uten arbeid og økt kriminalitet, og Horney, Osgood, og Marshall (1995) fant at det å jobbe kan assosieres med redusert antall lovbrudd, mens det å slutte å arbeide relateres til å gjenoppta kriminelle handlinger (s. 655). På samme måte kan dårlige arbeidsforhold øke tilbøyeligheten for å begå lovbrudd og med det også hindre det som kunne vært et påfølgende mulig arbeidstilbud. Personer karakterisert som hardtarbeidende arbeidstakere med gode rutiner anses som mindre sannsynlig til å begå nye lovbrudd mye på grunn av mulighetene en ordinær jobb gir som de uten jobbtilhørighet mangler. Imidlertid peker studier på utfordringer rundt det å sone med regler for innetider i møte med blant annet overtidsjobbing og skift- og turnusarbeid (Hucklesby, 2013). Skardhamar og Telle (2009) ser tendenser til at sysselsetting *kan* redusere tilbakefall, men at det også kan skyldes at det er de som uansett ville klart å skaffe seg jobb som får seg jobb. De hevder videre at ”situasjonen ved løslatelse antas å være sentral for hvordan den løslatte klarer seg videre” (ibid., s. 7). Arbeid under elektronisk kontroll kan dermed sies å ha *potensiale* til å bidra til økt positiv sosial kapital, samtidig som det kan gi utfordringer som kan hindre akkumulasjon av den positive sosiale kapitalen.

Det foreligger omfattende forskning som peker på sammenhengen mellom *nære relasjoner*, som familie, ekteskap og barn, med desistance (se blant annet Hagan og McCarthy, 1997; Meisenhelder, 1977; Sampson og Laub, 1993). Støttende familierelasjoner, enten det er emosjonelt eller praktisk, kan forstås som en av de viktigste ingrediensene for sosial kapital i vestlige samfunn. Mer konkret blir ekteskap dratt frem som et mulig endepunkt for en lovbyggers kriminelle karriere, hvor et godt ekteskap som vokser seg sterkere med årene relateres til reduserte kriminalitetsrater for menn (Farrall, 2004, s. 58). En britisk studie gjennomført av Anthea Hucklesby (2013) viser til at elektronisk kontroll øker spenningen i hjem hvor forhold fra før er anstrengt, men bedrer relasjoner som ikke fra før er anstrengt (s. 237).

På tross av at mange forskere (se Farrall, 2004; Farrall og Calverley, 2006; Hucklesby, 2008; Laub og Sampson, 2014) hevder at desistance er forbundet med sysselsetting og nære relasjoner er det vanskelig å fastslå kausaliteten sosial kapital har til kriminalitet da det å begå

kriminelle handlinger er noe man selv velger. Det kan tenkes at det heller handler om kriminelle tendenser enn direkte årsaker, og mye av kritikken baserer seg på den kausale koblingen mellom disse faktorene og mener forklaringen er for enkel og ikke tilfredsstillende bevist. På samme måte som den sosiale kapitalen krever vedlikehold gjelder det samme når en domfelt skal avstå fra å begå nye lovbrudd. Det argumenteres dermed for at begge deler må forstås som sosiale konstruksjoner og prosesser heller enn enkelthendelser, hvor jobb og nære relasjoner i seg selv ikke er nok, men noe som kan *bidra* til å skape en lovlydig hverdag. Det er også verdt å spørre seg om sysselsetting og nære relasjoner er et resultat av sosial kapital eller en forløper til det?

5. Analyse og funn: Mekanismer for å hindre tilbakefall

Andersen og Telle (2016) har i sin studie utarbeidet et estimat av effekten elektronisk kontroll har på tilbakefall og hevder at andelen personer som begår nye lovbrudd etter straff er lavere blant de som soner med elektronisk kontroll enn de som soner i fengsel. Det poengteres at de som gjennomfører straff med fotlenke i utgangspunktet har lav risiko for tilbakefall, noe som gjør det utfordrende å sammenligne denne gruppen mot de som soner i fengselsanstalter (ibid.,). Det er strenge vilkår for å sone med fotlenke, og enkelte lovbrudd er utelukkende for ordningen. Det kreves også at den domfelte selv søker og blir godkjent etter en egnethetsvurdering. At det er lavere tilbakefall blant de som soner med fotlenke enn de som soner i fengsel kan derfor forventes da målgruppen er et segment med mindre risiko. Dette gjenspeiler likevel vanskeligheten med å vurdere den direkte påvirkningen *fotlenkesoning* har på tilbakefall, og vi kan stille oss spørsmål om det er en årsakssammenheng eller kun en korrelasjon mellom elektronisk kontroll og tilbakefall. Det er derfor viktig ved forskning på dette feltet at man er klar over skillet mellom korrelasjon og kausalitet for å kunne si noe om effekten av de ulike politiske ordninger og tiltak (ibid., s. 3).

Andersen og Telle (2016) har videre funnet at å unngå fengselsstigmatisering og vedlikeholde arbeidsforhold er viktig for å hindre ny kriminalitet (ibid.,). Hvilke mekanismer som kan forklare hvorfor elektronisk kontroll kan redusere tilbakefall har de imidlertid ikke egnet materiale til å si noe om. Jeg vil videre i dette kapittelet bruke de teoretiske perspektivene *desistance* og *sosial kapital* presentert i forrige kapittel for å forsøke å peke på tendenser i mitt intervjumateriale som kan være med å belyse slike mekanismer. Er lavt tilbakefall kun et resultat av strenge vilkår for å i det hele tatt få lov til å sone med fotlenke? Opplevs soningen som det lille dyttet man trenger i riktig retning for å få livet på rett kjøll? Og bidrar elektronisk kontroll til det politiske målet om å styrke tilbakeføringen til samfunnet med en ”straff som virker” (jf. St. meld. nr. 37 2007-2008)? I så fall – på hvilken måte?

I dette kapittelet skal jeg se på de domfeltes erfaringer og synspunkter ved å sone med fotlenke. Både domfelte og ansatte uttaler at familie og jobbsituasjon er viktige faktorer for å klare å gjennomføre soningen på best mulig måte og skape gode rutiner de tar med seg videre i livet etter soningen. Jeg vil derfor se nærmere på hva disse nære relasjonene og sysselsetting bidrar med i lys av teorier om sosial kapital, samt hvordan en god struktur i hverdagen påkrevd av fotlenken kan skape nye vaner i livet og bidra til å hindre nye lovbrudd.

5.1 Sysselsetting

Hucklesby trekker frem sysselsetting og nære relasjoner som to særlig viktige aspekter som påvirker den sosiale kapitalen (Hucklesby, 2013). Viktigheten av arbeid og aktivitet er tema det naturlig ble snakket om under intervjuene, uten at jeg fokuserte på det i planleggingen av intervjuene eller i intervjuguiden. En ansatt uttrykte følgende:

”Min mening, den helt klare store fordelene ved EK er at man kan opprettholde kontakten med arbeidslivet. Arbeid er en uvurderlig viktig greie for oss mennesker. Å opprettholde den kontakten med arbeidslivet er alfa og omega.”

- Ansatt

Sampson og Laub (1993) hevder at personer med jobb er mindre sannsynlig til å begå kriminelle handlinger (s. 220). Også norske studier viser til en sammenheng mellom sysselsetting og lavere tilbakefall, hvor innsatte som hadde jobb da de ble løslatt fra fengselet sjeldnere havnet bak murene igjen enn de uten jobb (Skardhamar og Telle, 2009). Man bidrar til samfunnet, tjener penger og bruker tid på jobb heller enn andre mer destruktive aktiviteter. Den ansatte over beskriver arbeid som uvurderlig viktig og legger med det også noe mer til det å være sysselsatt enn å tjene penger og prioritere tiden til jobb. I tillegg til at sysselsetting gir den enkelte noe å gå til som skaper struktur i hverdagen, sosial status og økt økonomisk sikkerhet, handler det også om identitetsfølelse. Flere av de domfelte forteller at det å tilhøre en arbeidsplass er en slags befrielse, og fremhever viktigheten av å slippe å starte på nytt igjen etter man er ferdig med soningen. En domfelt beskriver hvordan han tror en arbeidsgiver kan forholde seg til en straffedømt:

””Hva har du gjort de siste sju månedene?” liksom. ”Nei, jeg har sittet i fengsel for grovt narkotikabrudd”. De bare ”nei, neste”. Så det er en jævla bra løsning. Det er soning av straff, men ikke en glipp i CV-en på sju måneder i alle fall. Da har jeg jobbet kontinuerlig.”

- Domfelt

Det kan virke som om tilhørighet til arbeidsplassen også i et større bilde har symbolsk verdi og representerer en viktig brikke for tilhørighet til samfunnet. I tillegg til å hindre hull i CV-

en er det ikke uvanlig med skepsis blant arbeidsgivere til å ansette personer som er tidligere straffedømte med lengre tid utenfor arbeidslivet. Laub og Sampson (2003) hevder at sysselsetting i ordinært arbeid antas å være en forutsetning for å endre livsstil for tidligere lovbrøyttere. En arbeidsplass kan trigge den ”riktige” motivasjonen for å endre måten den domfelte tidligere har valgt å leve livet sitt på, og arbeidsplassen skaper uformell sosial kontroll. Evaluering av ordningen i Norge viser også at å omgås andre personer som er i arbeid gjør en domfelt ”mindre utsatt for å lokkes inn i ting man ikke ønsker” (Rasmussen et al., 2016, s. 47). De slipper med andre ord å forholde seg til andre kriminelle. Å være sysselsatt i noe form for aktivitet kan dermed akkumulere positiv sosial kapital som igjen kan legge til rette for å ikke begå nye kriminelle handlinger.

5.2 Nære relasjoner

Forskning viser store forskjeller i hvordan de nære relasjonene blir påvirket av å sone med fotlenke (Hucklesby, 2013, s. 236). Studien til Hucklesby viser at hele 80% av informantene ikke opplevde endringer i de nærmeste relasjonene sine under soningsgjennomføringen, og noen rapporterte at forholdet ble bedre (ibid.). Bedringen skyldtes i stor grad mer tid sammen med familien. Mye av kritikken ved innføringen av elektronisk kontroll i Norge baserte seg også på virkningen fotlenken ville ha på de nærmeste familiemedlemmene og om påvirkningen på spesielt barna ville bli negativ ved at man førte fengselet ut i samfunnet (Dag Aasdalen og Bråthen, 2015). Studien til Hucklesby (2013) viser videre at de forholdene hvor fotlenken fikk negative virkninger på de nære relasjoner i hovedsak *også* skyldtes mer tid sammen med familien, og det at den domfelte ble låst til hjemmet i større grad enn tidligere.

Mine data viser også til både positive og negative effekter ordningen har på nære relasjoner. En domfelt beskriver utfordringer med å sone med elektronisk kontroll og hvordan det å bli tvunget til å oppholde seg mye hjemme har påvirket forholdet til familien:

”Det [å sone med lenke] har gått ut over mine nære og kjære, jeg har gått rundt og vært irritert på alt og alle. Jeg har de feteste skyldfølelsene for å ha gjort det mot dama.”

- Domfelt

Informanten beskriver seg som en rastløs type som er vant til å kunne gjøre hva han vil og til en hver tid. Med den strenge timeplanen som aktivitetsplanen medfører fikk han ikke denne muligheten, noe som han beskriver at gjorde han nedstemt og ofte irritert. En annen informant snakket om at han ”blir gal” av å være inne hele tiden og at det har ført til mye krangling med samboeren. Som studien til Hucklesby (2013) viser, er det også opplevelsen av bli låst til hjemmet som ofte kan spille inn negativt på forholdet til kjæresten og hvor det ikke er mulig å komme seg vekk fra vanskelige situasjoner. Det er ikke relasjonen i seg selv som er anstrengt, men forholdet rundt den elektroniske kontrollen som igjen påvirker den sosiale kapitalen og dermed også relasjonen. En informant som selv hadde små barn fortalte om utfordringene ved familielivet og de strenge tidsreglene. De fem timene man har til rådighet i uken ble i stor grad brukt på kjøring av barna til ulike aktiviteter. Han uttalte at hverdagen krevde planlegging ned til den minste detalj, i mye større grad enn tidligere. På samme tid så han verdien av å kunne være der for barna i hverdagen og at det var positivt for relasjonen til barna. Videre uttalte han:

”Jeg skjønner at det er en del som velger å avbryte. Jeg kan tenke meg at for folk som ikke har familie for eksempel, som blir sittende hjemme. Hvis du jobber et eller annet sted eller er ute i nærmiljøet, på butikk, også går du hjem til en liten leilighet og sitter der alene fra halv fem til neste morgen når du skal på jobb. Det er ikke noe. Da er det faktisk for mange bedre å være i fengsel sånn sosialt. Det er ikke noe bra.”

-Domfelt

Denne informantens opplevelser med elektronisk kontroll og familieforhold kan sies å være noe todelt. Han opplever det som gunstig å kunne være tilstede i barnas liv, selv om det er mye han ikke kan følge opp og at det byr på utfordringer i planleggingen av hverdagen. Flere av informantene beskriver at elektronisk kontroll kan gi bedre forutsetninger for økt samvær og dermed en bedre relasjon til nærmeste familie. Farrall (2004) peker på at personer slutter å begå lovbrudd samtidig som de går inn i viktige relasjoner med andre, for eksempel ved ekteskap (s. 58). Et godt ekteskap kan vokse seg sterkere med årene og er i noe forskning assosiert med lavere kriminalitetsrate for menn (Maruna, 2001, s. 30). Videre vil familieforhold hjelpe til å strukturere tid og aktiviteter. Å sone med fotlenke heller enn i fengsel vil dermed hindre tap av sosial kapital og stigmatiseringen det kunne medføre, og samtidig pleie den positive sosiale kapitalen ved økt fokus på samvær med de nære relasjoner.

Påvirkningen elektronisk kontroll har på de nære relasjoner kan sies å fungere godt i gode relasjoner, men dårligere i allerede dårlige forhold.

Sampson og Laub (1993) så viktigheten av investering i sosial kapital spesielt i voksne forhold, gjerne med barn. De med sterke bånd til familie ble ansett som mindre sannsynlig til å begå lovbrudd eller andre avvik. Familielivet blir ansett som et symbol på det konvensjonelle liv og åpner for muligheten til å positivt påvirke den enkeltes sosiale kapital. Familielivet kan samtidig være utfordrende når en domfelt skal sone en idømt ubetinget fengselsstraff i hjemmet. Spesielt konsulentene i kriminalomsorgen trakk frem *familiens rolle* som en utfordring ved straffegjennomføringen. Holmboe (2009) uttaler at det er viktig at soning med elektronisk kontroll ikke går på ”bekostning av foreldres og barns trygghetsfølelse og rett til medbestemmelse” (s. 66). Det å trekke uskyldige inn i straffegjennomføring hvor hjemmet fungerer som et soningssted, har stor betydning for de nærmeste pårørende, og spesielt barna. Beslutningen om en person får gjennomføre soning med fotlenke blir i dag tatt av kriminalomsorgen og ikke domstolen. Hvorvidt det vurderes som positivt eller negativt at en straffedømt forelder kan sone i hjemmet baseres på en skjønsmessig vurdering, men forskrift til straffegjennomføring er tydelig på at det skal tas hensyn til barnets beste (Forskrift til straffegjennomføring, 2002, § 1-3). Hvis det er tvil eller mistanke om at soningen kan ha negativ påvirkning på barna skal ikke elektronisk kontroll innvilges. På samme tid brukes nettopp barnas beste som begrunnelse for innvilgelse av de som søker om soning med elektronisk kontroll. Hva som er det beste for et barn kan dermed være en begrunnelse for både innvilgelse og avslag på soning med fotlenke.

Evalueringen av den norske ordningen i 2016 trakk frem forholdet til barna som en av de viktigste fordelene ved fotlenkesoning (Rasmussen et al., 2016, s. 47). Barn er en viktig gruppe som må tas hensyn til i vurderingen av om elektronisk kontroll skal innvilges eller ikke, og også underveis i soningen. Et uheldig utfall kan få negative konsekvenser, men gir også mulighet for stille opp for barna i dagliglivet. At en domfelt kan sone i hjemmet bidrar til en normalisering av det å skulle sone en straff fremfor stigmatisering ved fengselssoning og kan ha flere gode sider som kommer familien og barna til gode. En av de domfelte jeg intervjuet fortalte at en av de viktigste grunner til at han ville sone med fotlenke var av hensyn til barna og vissheten om at ingen i nærområdet da trengte å vite noe om straffegjennomføringen. Av den grunn var det svært få som visste om soningen: ”I nærområdet er det først og fremst for barna. Datteren min ville ikke hatt noe særlig godt av

det, at det blir snakk om det. Det spres fort”. Denne informanten var derfor ikke i tvil om at det var til barnas beste at han kunne sone med fotlenke. Dette skyldes i stor grad at han da kunne bidra økonomisk, praktisk og relasjonelt med barna, og samtidig skåne de fra en stigmatisering som også kunne oppstå for dem. En ansatt forteller imidlertid at det er ulikt i hvilken grad familiens rolle oppleves påvirket av elektronisk kontroll:

”Folk reagerer forskjellig og noen ganger så møter du ektefeller som ikke har noe forståelse og bare syns at vi er forstyrrende. Hva skal jeg si? Motarbeider oss da. Stort sett er det veldig hyggelig, men det er klart at vi tramper inn i deres liv, vi gjør det. Noen syns det er greit fordi det betyr at han eller hun får være hjemme å sone og bidra, mens andre syns kanskje at... Noen blir jo en del av soningen da. Hvis ungdom som soner bor hjemme så føler nok foreldre at de må passe veldig på. Og da prøver vi å poengtere at ”det er ikke du som soner, det er han”.”

- Domfelt

Dette viser at det er viktig å avklare hjemmet som fengsel og rollene det medfører i forkant av straffegjennomføringen, og påpeke at den domfeltes straff ikke er noen andre i familien sin straff og at familiemedlemmer ikke skal fungere som et kontrollorgan. Naturlig nok er det lett for spesielt foreldre å ta på seg en slik rolle da de fra før er vant til å være oppdragere og regelsettere. I slike tilfeller vil det være aktuelt å snu problemstillingen til om det er til foreldrenes beste at ungdommer som fremdeles bor hjemme soner med lenke, da det kan trekke foreldre inn i soningen og påvirke rolledynamikken.

5.3 Tilhørighet til samfunnet

De sosiale bånd som bidrar til den sosiale kapitalen er avhengig av tilhørigheten man har til de nettverkene man er en del av og påvirkes av hvordan disse relasjonene utvikler seg. For en av informantene var en gevinst ved å sone med elektronisk fotlenke å holde fast ved denne tilhørigheten til samfunnet:

”Jeg tenker det at man ikke skal ta oss helt bort fra samfunnet, fra kværna. Ikke ta oss ut av mønstre. Da må vi begynne på scratch, er vi på fotlenke kan vi beholde jobben og gjøre ting som er bra for oss her ute. Det blir ikke så stort skritt å komme tilbake,

det blir en softere overgang. Samtidig som man kjenner på frihetsberøvelsen likevel. Man blir ikke tatt helt ut.”

- Domfelt

Informanten har selv tidligere sonet en fengselsdom og forteller at det er lett å tilpasse seg og bli påvirket av et til tider røft fengselsmiljø. Han forteller videre at han er skeptisk til om folk blir bedre av å sitte i fengsel, og tenker at for sin egen del har elektronisk kontroll derfor vært en mer nyttig og givende løsning. Å bli tatt ut av samfunnet og inn i fengsel stanser den domfeltes deltakelse i samfunnet og bidrar til å hindre pleie av relasjonene man allerede besitter, og samtidig tilegnelse av ny positiv sosial kapital. Mister man jobben og samvær med familie fordi man må inn i fengsel og sone en dom i stedet for å lage eller beholde viktige hverdagsrutiner, kan dette få store følger for den domfeltes sosiale kapital. En annen domfelt uttaler:

”Å låse inn noen kan være verre [enn å sone med lenke]. Å omgås sånne shit-folk som jeg sier, kan være mye verre. Det å knytte kontakter og komme på planer. Som du ikke en gang kjenner og som er dummere enn du selv var. Jeg er glad jeg ikke havna der.”

- Domfelt

Når alternativet til fotlenken er å sone i fengsel handler det dermed ikke bare om å akkumulere positiv sosial kapital, men også å unngå negative påvirkninger som man lett kan møte på i fengselsanstalter. Dette passer godt med beskrivelsen av skillet mellom positiv sosial kapital og anti-sosial kapital, hvor Farrall hevder at det kan være like viktig å redusere den anti-sosiale kapitalen som å bygge opp den positive sosiale kapitalen for å hindre nye lovbrudd (Hucklesby, 2013, s. 236). I St. meld nr.37 er et av hovedformålene med straffegjennomføring nettopp det å hindre ny kriminalitet (St. meld. nr. 37 (2007-2008)). I fengsel er det store muligheter for dårlige relasjoner og den elektroniske fotlenka kan derfor ses på som et bedre alternativ for å skape positiv sosial kapital som igjen kan bidra til å hindre ny kriminalitet. Farrall (2004) hevder videre at akkumulering av positiv sosial kapital kan oppfordre til å avstå fra å begå nye kriminelle handlinger (s. 58). Elektronisk kontroll kan i lys av dette være med på å øke den sosiale kapitalen til den domfelte ved at de får sone hjemme med familien og bevare nære relasjoner til familie og venner, samt være sysselsatt enten i skole eller arbeidslivet. Denne tilhørigheten til livet man er vant til kan trolig igjen være med

å redusere sjansen for å begå nye lovbrudd. Tilhørighet til samfunnet og andre personer, samt rutiner i hverdagen er dermed en viktig nøkkel for å skape og opprettholde et lovlydig liv.

”Så lenge man har fotlenke så er det enklere den dagen man er ferdig også, fordi man har mulighet til å følge opp ting på en annen måte. Og kanskje også da forberede den dagen man er ferdig med fotlenke, enn å forberede den dagen man er ferdig i fengsel. For da har man ingen kontakt med omverdenen. Du får jo ikke forberedt deg, skaffet deg noe oppdrag med jobbting, mens med fotlenke så kan du i hvertfall forberede det til du er ferdig. Begynne å leve mer.”

- Domfelt

Det handler ikke kun om å mestre soningen av straffen uten å miste tilhørigheten til hverdagslivet, men også det å kunne forberede seg til en hverdag etter soning. Som den domfelte uttaler blir ikke denne overgangen like brå som ved fengselssoning og føles dermed ikke som en like stor byrde. Å ikke miste tilhørigheten til samfunnet rundt kan bidra til å opprettholde følelsen av å være en bidragsyter i samfunnet heller enn byrde, noe som i seg selv kan ses på som et rehabiliterende verktøy.

Lori Sexton (2015) har sett på hva straffedømte tenker om straffen sin gjennom begrepet ”penal conciousness” – på norsk omtalt som *soningsbevissthet*. Det handler om hvordan de domfelte tolker og gir mening til straffen de må sone. Ved å se på straffegjennomføringen som noe mer enn bare en straff man må komme seg ”gjennom”, og heller utvide forståelsen til at straffen overordnet sett er riktig, blir det å skulle sone med fotlenke ansett som passende. Det handler om å utvide forståelsen av straff til å ikke kun handle om det rettslige, men å også legge vekt på den subjektive opplevelsen til straffedømte. Marguerite Schinkel (2014) hevder at en soningsbevisstheten og legitimiteten straffegjennomføringen kan få forsterker desistance-prosessen. Å sone med fotlenke heller enn i fengsel oppleves av flere av de domfelte som en mer ”riktig” straff. En av de domfelte erkjenner at han har gjort et lovbrudd, men at det var et ”feilsteg” som ikke hadde gjort han fortjent til fengselsstraff. Han fikk innvilget fotlenkesoning og uttaler at han opplever det som en legitim straff, da han overordnet sett forstår at han må sone. Denne soningsbevisstheten gjør at den domfelte kan se på straffen som en del av noe større og fotlenkestraffen gir dermed mer *mening*.

Fotlenkesoningen åpner videre for en aktiv domfelt som er bevisst sin straff. Ved at den domfelte selv kan påvirke sin egen hverdag og holde på tilhørigheten til samfunnet kan dette forsterke følelsen av å være et handlende subjekt heller enn et objekt som er underlagt straff uten selv å kunne påvirke straffegjennomføringen. Dette kan igjen forsterke ønsket om å holde på tilhørigheten til samfunnet og ikke begå nye lovbrudd.

5.4 Ønskehverdag

Å sone med fotlenke åpner for en hverdag som til en viss grad er preget av normalitet med rutiner og struktur, samt jobb og samvær med familie. For informantene bidro dette til å unngå den verste stigmatiseringen som er vanlig ved fengselsdom ved at soningen med fotlenke kan holdes skjult og at man kan oppholde seg hjemme. De domfelte må ha en kontaktperson på stedet de er sysselsatt og familiemedlemmer over 18 år må samtykke til soningen, men ellers er det ingen krav til at noen andre skal ha rett på å vite om straffegjennomføringen. For flere av informantene var det viktig at de utenfor nærmeste familie ikke fikk vite om soningen, både av hensyn til familie og den domfelte selv. Ved å gå på jobb som vanlig, hilse på naboen på vei inn fra bilen og ha mulighet til å invitere folk hjem på besøk, bidro dette til å holde straffegjennomføringen skjult og dermed også hindre eventuelle dømmende og ubehagelige situasjoner. Riktignok fortalte to av informantene at de hadde informert enkelte kollegaer om soningen, men de presiserte at dette kun var til de nærmeste på arbeidsplassen og at det var av mest praktiske hensyn. Hadde de valgt å ikke si noe hevdet de at kollegaene uansett ville merke at det var noe som ikke stemte når den domfelte ble kontrollert på arbeidsplassen. Sammen med sysselsetting trekker Andersen og Telle (2016) frem stigmatisering ved fengselsdom som den viktigste drivkraften for å hindre tilbakefall. Når flere av de domfelte beskrev sitt forhold til kriminalitet fortalte de at de ikke ser på seg selv som andre typiske kriminelle og ”slemme” mennesker. En domfelt forteller:

”Allmennkunnskapen er blitt nokså stor blant folk, at det å sette masse likesinnede folk i fengsel og noen som egentlig er ganske uskyldig, det er ikke så veldig heldig for de.”

- Domfelt

Den domfelte trekker med dette et skille mellom de som soner i fengsel og de som soner med fotlenke, hvor de som soner med elektronisk kontroll *egentlig er ganske uskyldig*. Frykten er å

få merkelappen ”kriminell”, da det oppleves som et stigma som så å si er umulig å reversere. Lovbruddet beskrives heller som et feilskjær i livet som han nå må ta konsekvensen av. En annen domfelt beskriver mye av de samme tankene hvor han føler seg stemplet fordi han har gjort en straffbar handling. Han uttaler at han har møtt folk med en slik oppfatning hvor ”det ikke spiller noen rolle. De ser på meg som kriminell selv om jeg går på lenke”. Det handler ikke kun om en stigmatisering under selve soningen, men at dette vil være en merkelapp som henger ved deg og familien også i etterkant. Dette kan være en forklaring på hvorfor de domfelte ikke ønsket at nærmiljø og gode naboer skulle vite om straffegjennomføringen, og at dette er av hensyn til familien.

Flere av informantene uttaler at å sone med elektronisk kontroll var helt avgjørende for å kunne leve så normalt som mulig under og i etterkant av soningen. En av de domfelte sammenlignet elektronisk kontroll med fengselssoning og konsekvensene han mente det å sone i fengsel ville ha ført til for seg og sin familie:

”[...] Det hadde garantert ført til at min familie hadde gått i oppløsning. Det hadde ikke vært mulig å fått det til å fungere, både økonomisk og sosialt. Det hadde det ikke.”

- Domfelt

Når den domfelte så sterkt uttrykker seg om viktigheten av å kunne være til stede i hverdagslivet er det tydelig at sosial kapital har stor innvirkning på hans liv. Det betyr mye for økonomiske og tidsmessige utfordringer å sone med fotlenke, og for flere av intervjupersonene, spesielt de med barn, var det størst fokus på å skåne familien ved at de kan fungere og bidra som normalt i hjemmet og samfunnet forøvrig.

En studie fra 2008 viser til at personer som soner med fotlenke i England ofte higer etter ”The English dream”; et konvensjonelt A4-liv med familie, fast arbeid og stødig økonomi (Hucklesby, 2008, s. 60). Ved å sone med elektronisk kontroll sa intervjupersonene i studien at de hadde lært seg en lekse og endret livsstil eller vokst fra seg det å begå lovbrudd (ibid.). Selv om straffegjennomføringen i England skiller seg fra ordningen her i Norge, viser også mine data at intervjupersonene var opptatt av hvordan de kunne bruke soningen til å skape en så ”normal” hverdag som mulig til tross for det strenge regelverket. En slik *ønskehverdag*

handlet i hovedsak om å slippe innblanding i hvordan man velger å styre livet sitt, og små ting som å kunne gå på butikken når de selv vil og kaste søpla når den er full heller enn når aktivitetsplanen sier de kan dra hjemmefra. Flere av informantene beskrev at det under soningen var vanskelig å ikke ha mulighet til å jobbe overtid når man ble spurt om det og vite at alle endringer i timeplanen måtte klareres med friomsorgen. Ordningen oppleves i den sammenheng som rigid og lite fleksibelt. En domfelt forteller at det som regel ordner seg likevel, men at det er slitsomt at det alltid må tas opp til vurdering. Informantenes beskrivelse av ønskehverdagen vitner om en slags romantisering av hverdagslivet. I motsetning til å sitte i fengsel fungerer soning med fotlenke som en straff som er nære hverdagen, men likevel ikke *helt* vanlig. Dette tillater og forsterker ønsket om en slik hverdag, mens fengselssoning drar hverdagen i motsatt retning og bort fra livet du ønsker deg til. Romantiseringen av ønskehverdagen kan også ved fengselssoning være tilstede, men den blir da kanskje lettere overskygget av de rutinene man blir påtvunget som er helt ulikt fra livet utenfor murene.

Disse fortellingene om ønsket om en normal hverdag kan også fungere som en forståelse av deres frihetsfølelse. Det virker som denne overhengende følelsen av å kjenne på friheten som det å sone med lenke fører med seg, samtidig som friheten hele tiden er begrenset, er noe de domfelte føler mye på. De kan riktignok forlate hjemmet og gå på jobb eller skole som ”alle” andre, men innenfor strenge tidsrutiner og visshet om at de til enhver tid kan bli kontrollert. De domfelte straffes til et A4-liv som er utfordrende å få til, men samtidig etterlengtet. I tillegg oppleves straffen med fotlenke for flere av informantene som passende, og det oppstår en drøm om å kunne videreføre dette livet etter soningen slik at man nærmer seg denne ønskehverdagen. Å sone med fotlenke kan bidra til å nå dette målet.

5.5 Gode rutiner – fotlenken en vanebryter?

Samtidig som et ønske under soning med elektronisk kontroll var å leve et så normalt liv som mulig, beskriver Hucklesby (2008) påtvunget struktur og rutiner som en mulig ”habit breaker” som kan endre på livsførselen til den domfelte. Et viktig spørsmål er på hvilken måte positiv sosial kapital kan bidra til å opprettholde en ønsket livsstil også etter soningen? Og hvordan påvirker fotlenkesoningen den sosiale kapitalen? Er det kun til det bedre?

Retningslinjene til straffegjennomføring med elektronisk kontroll beskriver formålet med å sone med fotlenke slik: ”Straffegjennomføring med elektronisk kontroll i medhold av § 16

annet ledd er en straffegjennomføringsform utenfor fengsel, med sikte på å fremme domfeltes mulighet til å kunne ivareta sine sosiale og økonomiske forpliktelser under straffegjennomføringen og bidra til å redusere faren for ny kriminalitet” (straffegjennomføring, 2002). Man kan grovt sett dele formålet i to; 1) Den første delen handler om å beholde muligheten til å kunne studere eller være sysselsatt og dermed tjene penger, samt å ikke miste nære sosiale relasjoner. 2) Fotlenken skal redusere faren for tilbakefall fordi man opprettholder den enkeltes sosiale og økonomiske forpliktelser. Et tema flere informanter fortalte om var rutiner og den positive innvirkningen det kunne ha på livet til de som soner, riktignok i ulik grad fra person til person, men tilsynelatende uavhengig av hvordan livet var før soningen ble påbegynt. Det var flere som uttrykte at de tror alle kan lære noe positivt fra en hverdag styrt av strenge tids- og stedsregler. Det er interessant å se hvordan en rutinepreget hverdag fremstår som et positivt resultat av soningen, men ikke en direkte tilsiktet virkning av soningens formål og retningslinjer. For enkelte kan større eller mindre livsstilsendringer være med å skape orden i livet, og det kan tyde på at faren for ny kriminalitet reduseres gjennom nettopp det å skape nye rutiner og holdninger hos lovbrysterne.

”Jeg har ikke hatt så gode rutiner de siste tre årene. Det å få dette [elektronisk kontroll] nå ser jeg på som en stor gave, det har vært veldig fint for å komme meg opp om morgenen, litt mer innsats. Jeg liker rutinene mine, så jeg har vært veldig takknemlig.”

- Domfelt

Ved å underlegges kontrollen som opplegget rundt fotlenka medfører, skal lovbrysterne forberedes til å ”mestre livet” etter endt soning. Selv om de er under oppfølging fra friomsorgen må de selv ta ansvar for sine egne valg. Kontrollen man blir underlagt er en del av veiledningen for å klare å styre seg selv og ved å sone med lenke skal man lære selvkontroll og det å mestre potensielt kriminelle handlinger på en annen måte enn tidligere. Elektronisk kontroll åpner med det opp for en pause fra livet man har levd og livsstilen man har hatt (Hucklesby, 2013, s. 236). Fotlenken kan dermed spille en viktig rolle som vanebryter ved at man tvinges til å bryte båndene man tidligere hadde til personer, steder eller situasjoner. Det er vanskelig å si om de gamle vanene er brutt for alltid, men uansett vil de gi de domfelte en pause og mulighet til å reflektere rundt sin egen livsstil og vaner. At denne effekten inntreffer for enkelte domfelte vises i følgende sitat:

”Man kan sitte i et selskap mens andre drikker rundt deg. Så får man et inntrykk av at man ikke må være den fulleste i rommet selv, liksom. Du kan få alkohol på avstand, det blir mer uvesentlig. Man behøver ikke å feste hele tida. Jeg har vært vant til å være mye på restauranter, og hatt mye sosialt på den lokale restauranten. Man møter folk og blir sittende og prate. Når man har gått på dette her også går man hjem, og lærer deg til at du ikke alltid må drikke selv om det er mye drikke rundt deg. Det syns jeg er veldig viktig og noe jeg har tenkt å ta med meg videre. Å fortsette med livsstilen jeg har lært meg i løpet av den tiden jeg er her liksom.”

- Domfelt

Intervjupersonen har blitt straffet til et mer rutinepreget liv, samtidig som han lengter etter struktur og drømmer om å kunne videreføre denne livsstilen. Det er han selv som velger å ikke drikke noe alkoholholdig, men han har blitt tvunget til å la være på grunn av vilkårene for å sone med lenke. Et brudd på dette vilkåret ses på som alvorlig og ville sendt informanten rett i fengsel, et alternativ naturlig nok lite appellerende for den domfelte. Å kunne gå videre i livet med en ”annerledes” måte å tenke på alkohol på i sosiale settinger passer godt inn i målet om at straffen skal være holdningsskapende på lang sikt (St. meld. nr. 37 (2007-2008), s. 19). Det er tydelig at fotlenkesoning ikke bare skal være avskrekkende, like viktig er det å skape gode rutiner som de domfelte kan ta med seg videre. Dette gjenspeiles også i en ansatts opplevelse:

”De får en helt annen struktur enn de ellers ville hatt. Det veldig mange sier er at det er strukturen som er det tøffe og vanskelige, samtidig som det er det beste. Du må faktisk opp på morgenen, hvis ikke blir du ringt til. Det bidrar til å gi orden i livet.”

- Ansatt

Under intervjuene jeg gjennomførte ble ordet rutine stadig tatt opp som noe positivt domfelte får ut av å sone med fotlenke. Ved å bli tvunget til å strukturere hverdagen uten mulighet for å vike fra planen som er satt opp føres de domfelte inn i en forutsigbar hverdag med klare gjøremål og tider. Det er utfordrende for de fleste, men som den ansatte over beskriver kan det også bidra til å skape orden i livet. Den ansatte fortalte videre at han er veldig positivt overrasket over hva de domfelte får ut av soningen og hva det bidrar til. Mange av de som soner med lenke har et ordnet liv på mange måter med jobb og en plass å bo, ting som man

ser en del innsatte i fengsler mangler. Skardhamar (2013) skriver at de som soner med elektronisk kontroll er godt stilt sett i forhold til de som gjennomfører straff i fengsel når det kommer til sosioøkonomiske faktorer. Selv om de regnes som bedre stilt enn de som soner korte fengselsstraffer kan man likevel se at fotlenkesonerne ikke er en spesielt privilegert gruppe i samfunnet for øvrig (ibid.). De domfelte jeg snakket med levde imidlertid tilsynelatende gode liv og ikke en utpreget kriminell livsstil i forkant av dommen. Likevel har måten de har levd livet på ført til at de må sone en ubetinget fengselsstraff. En av informantene forteller om alkoholproblemer over lengre tid og en dom relatert til alkohol og brudd på veitrafikkloven. En annen domfelt beskriver at han hadde en god jobb, men ”hang med feil folk” på fritiden som førte til mye festing og nå soning for et narkotikalovbrudd. En ansatt peker på at spesielt personer som er på vei ”utpå” kan klare å snu om på utviklingen hvis de får innvilget elektronisk kontroll og må forholde seg til aktivitetskrav og timeplaner:

”De som kanskje er litt ustrukturert i hverdagen sin, flyter litt rundt og som kanskje er på vei til å skli litt ut. De får plutselig rutiner og struktur i hverdagen sin. Hvis de ikke har jobb hjelper vi de med sysselsetting, de må opp og ut på morgenen, komme hit, de blir passa på.”

- Ansatt

Walter (2002) hevder at elektronisk kontroll gir muligheten for den domfelte til å ta en pause fra sin vante livsstil og reflektere rundt sin egen situasjon. Elektronisk kontroll vil dermed ”provide them with an opportunity to break from the habits, that is, people, places and situations which are linked with their offending and in so doing reduce levels of anti-social capital” (Hucklesby, 2008, s. 63). Det åpner for et brudd med den tidligere livsstilen og mulighet for struktur og stabilisering (Walter, 2002). Den elektroniske kontrollen kan hindre situasjoner koblet til kriminelle handlinger i å oppstå, og også hindre negative relasjoner ved et fengselsopphold. Det er uvisst om koblingen til kriminelle handlinger er brutt for alltid, men det gir muligheten til å ta en pause og i hvert fall vurdere sin egen situasjon, og det er her fotlenken spiller en viktig rolle.

Med tanke på formålet som ligger til grunn for elektronisk kontroll hvor et hovedmål er å hindre ny kriminalitet, var det spennende å snakke med informantene om hvem som trenger og får mest ut av fotlenkesoning. Hvem er det som er på vei til å skli litt ut? Opprinnelig var

målgruppen for fotlenkesoning sterkt fokusert på unge førstegangsdømte (St. meld. nr. 37 (2007-2008)). Likevel er det en lav andel unge personer som soner med fotlenke, noe som skyldes at det generelt er få unge som dømmes til fengselsstraff (Rasmussen et al., 2016, s. 10). Det skyldes også at det er vanlig med andre straffetiltak enn ubetinget fengselsstraff for de unge, og at elektronisk kontroll er et reelt alternativ til fengsel og ikke en erstatning til andre straffeformer (ibid., s. 59). En ung domfelt jeg intervjuet påpekte at han ”trenger at noen tar deg i øra”. En ansatt trekker frem unge menn som gjerne trenger struktur i livet som en gruppe som får mye ut av å sone med fotlenke. Ved spørsmål om det er disse guttene hun tenker burde være målgruppen for soningen forteller hun videre:

” Ja, eller i hvert fall er det de det har mest effekt på. Unge menn mellom 20-30 åra som trenger struktur og komme i en rutine hvor du går på jobben og står opp om morgenen og sånn. Det er de det har mest effekt på, det ser jeg.”

- Ansatt

De trenger struktur, men det kan samtidig virke som de også lengter etter struktur. En domfelt forteller:

”Er det personer som har vært litt på skråplanet og så får de lenke, så er det de som er innstilt på et normalt liv igjen som får mest ut av soningen.”

- Domfelt

Det er tydelig at både domfelte og ansatte sine erfaringer er at personer som har et ekstra behov for rutiner og livsstilsendringer kan bruke straffegjennomføringen til å snu om på retningen livet tar, og hindre at det sklir ytterligere ut. En annen ansatt bekrefter at det er mangel på rutiner som gjør at det ofte går ”skeis”, og bruker rusmisbrukere på metadon som eksempel på en gruppe som trenger et system som elektronisk kontroll for å fungere. For enkelte kan elektronisk kontroll fungere som en naturlig overgang fra det å begå lovbrudd til å ikke gjøre det lengre, hvor identiteten får nye knagger som ikke lenger passer med de tidligere lovbruddshandlingene. Rutinene tvinger den domfelte inn i en ny struktur som gjør at man heller ser på seg selv som en tidligere lovbrøtner heller enn en kriminell (Maruna, 2001). Dette belyses i et sitat fra en ansatt:

”Jeg har en klient nå, som har en god jobb, men som hadde begynt å skli ut. Eller han hadde sklidd ut, brukt en del stoff og var ikke i et godt miljø. Så hadde han begynt å ta grep og da han fikk denne dommen. Dommen handlet om vold og det skal vi i utgangspunktet ikke ta. Men så så vi at han hadde begynt å ta grep om livet sitt og var på rett spor og hadde fått seg jobb rett før soningen. Han fikk EK, og det har han hatt godt av. Han jobber og klarer seg veldig bra. For han var det akkurat det som skulle til. Hadde han bare vært hjemme og ikke skaffa seg jobb hadde han mest sannsynlig fått avslag. Han er en perfekt person for EK.”

- Ansatt

Forskning på fotlenkesoning viser til at det er varierende i hvor stor grad det påvirker den domfeltes positive sosiale kapital (Hucklesby, 2008, s. 68). Likevel kan vi se av sitatutdragene i dette avsnittet at den virker positivt inn på flere av de domfeltes liv ved å redusere deres anti-sosiale kapital og fjerne de fra sin tidligere livsstil. Elektronisk kontroll kan altså virke som en ”habit breaker” ved at den snur en utvikling som er på vei i feil retning, og at de nye rutinene er med på å opprettholde og muligens også øke den sosiale kapitalen til den domfelte, i tillegg til å hindre ytterligere anti-sosial kapital.

5.6 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg vist at fotlenken gir mulighet for, og unnskyldning til, å unngå situasjoner, steder og personer som er forbundet med lovbruddet. For å få til dette må man bygge opp og pleie den sosiale kapitalen, hvor spesielt nære relasjoner og sysselsetting som arbeid eller skole trekkes frem som særlig viktige mekanismer som kan være med å påvirke tilbøyeligheten til å begå nye lovbrudd. En akkumulasjon av sosial kapital kan bidra til å opprettholde den nye strukturen i livet og på den måten virke holdningsskapende og hindre tilbakefall. Det handler om å være til stede for familie og venner og beholde tilknytningen til arbeidslivet, noe som igjen gir et mer strukturert liv. Informantene jeg intervjuet som tilsynelatende har god orden på livet forteller at de skal ta med seg rutinene videre i hverdagen uten fotlenka. Rutinene man blir pålagt av kriminalomsorgen *kan* dermed være til hjelp for å hindre at de som er på vei til å havne utenfor lovens rammer igjen faktisk begår nye kriminelle handlinger.

Beskrivelsen og romantiseringen informantene gir av en ønskehverdag gjør at vi kan spørre oss om elektronisk kontroll er en straff som gjør det mulig å forsterke denne ønskehverdagen ytterligere? I motsetning til fengselssoning hvor de dras lengre unna den romantiserte beskrivelsen, tillater straffegjennomføring med fotlenke dette og gir større smakebiter på hvordan ønskehverdagen er. Ved å sone med fotlenke både *må* og *ønsker* informantene ofte å leve det livet de blir påtvunget. En som soner med EK vil dermed kunne forsterke ønsket om å fortsette det rutinepregede livet, i hvert fall til en viss grad, og med det også endre synet på seg selv som en *tidligere* lovbrøyer heller enn nåværende kriminell.

En soningsbevissthet og tanker rundt sin egen straff påvirker også viljen til å jobbe for å beholde tilhørigheten til samfunnet og fortsette med gode rutiner i hverdagen. Soning med elektronisk kontroll åpner for og krever en delaktighet i hverdagen som flere av de domfelte setter pris på. Straffegjennomføringen kan føles vanskelig å gjennomføre, men likevel ”riktig”. Opplevs straffen som passende kan det være med å forsterke desistance-prosessen.

Mine informanter beskriver både positive og negative sider ved soning med fotlenke. Dette er naturlig nok individuelt og hver av intervjupersonene hadde ulik oppfatning. Likevel – for å trekke ut noen tendenser som ble vektlagt; å sone med fotlenke gjør at man kan sone hjemme, omgås familie og holde kontakten med arbeidslivet og samfunnet for øvrig. Enkelte opplevde også at de strenge kravene bidro til livsstilsendringer og rutiner de ønsket å ta med seg videre etter straffen var fullført. Å kunne fortsette hverdagen, riktignok med enkelte begrensninger, oppleves som viktig og gjør overgangen fra straff til frihet mindre belastende enn ved fengselssoning. Samtidig beskriver både de domfelte og ansatte ved fromsorgskontoret at å sone med lenke oppleves som svært belastende med sine strenge tidskrav, kontroller og følelsen av frihetsbegrensning. Dette kan sies å være i tråd med hensikten til Stortingsmelding nr. 37 (2007-2008) og formålet med elektronisk kontroll og en ”straff som virker”, som reduserer faren for nye tilbakefall. Fotlenka skal virke holdningsskapende på sikt og samfunnet blir tryggere.

6. Straffehistorisk perspektiv

For å forstå måten elektronisk kontroll virker på er det hensiktsmessig å se på i hvilken samfunnsmessig kontekst og politisk klima fotlenkesoningen beveger seg i. I dette kapitlet vil jeg derfor løfte blikket og se elektronisk kontroll i et større perspektiv. Fremveksten av denne soningsordningen må ses i sammenheng med den generelle utviklingen i samfunnet preget av mer kontroll og fokus på effektivitet og pragmatiske vurderinger av kostnad-nytte. Hva kjennetegner nyere tids kriminalitetskontroll og hvordan passer elektronisk kontroll inn i dette bildet?

For å si noe om hvor vi er i dag må vi helst vite noe om hvor de ulike styringsteknikkene kommer fra, dets historiske opphav. Det handler om å forstå hva som er spesifikt for maktutøvelsen. Før vi løfter blikket og ser på utviklingen av kriminalitetskontrollen vil jeg derfor se til Michel Foucault for å forklare elektronisk kontroll som styringsteknikk i praksis. Hva slags maktformer kan vi se og hvordan virker de inn på straffegjennomføringen? Hvordan blir de domfelte kontrollert?

6.1 Styring

I *Overvåkning og straff* (1999) beskriver Michel Foucault en endring i straffevesenet fra det 17. århundre og frem til mer moderne tid. Han peker på en endring i det moderne fengselssystemet hvor avstraffelsen går fra å være en offentlig seremoni med tortur og med kroppen som angrepsmål, til å heller fokusere på å ramme sjelen. Foucault gir en billedlig fremstilling av henrettelsen av franskmannen Damiens som i 1757 ble straffet for kongemord (ibid.). Målet var å fysisk straffe og ødelegge *kroppen* og med det stanse trusselen mot den eneveldige kongen. Etter en detaljert beskrivelse av bålrestene fra Damiens kropp ser Foucault mindre enn et århundre frem i tid til hverdagen i et ungdomsfengsel i Paris i 1838. Her er straffescenen endret til et sterkt disiplinert fengselsregime med strenge regler og fokus på systematikk og oversikt. Med torturen straffet man få, men grundig, mens det å ta i bruk fengselet og systematisk innesperring var en mer human måte å straffe på. Imidlertid hevder Foucault at den nye måten å straffe på ikke burde forstås som en ren humanisering. Kroppen skal riktignok kontrolleres på en annen måte, men det handler om å nyttiggjøre seg fangekroppen mest mulig effektivt (Ugelvik, 2011, s. 86). En ny moral vokser frem, hvor målet er at lovbrøteren ”ikke bare skal få lyst til, men også bli i stand til å leve et lovlydig liv og forsørge seg selv” (Foucault, 1999, s. 22). I tillegg til å fysisk kontrollere forbryterne med

strengere regler for tid og sted, vil en fengselsstraff fremstå mer skjult enn tidligere. Det fokuseres på forbryterens sjel fremfor kun den ulovlige handlingen og sjelen blir objekt for straff med disiplinering av kroppen som mål (ibid.). Foucault kaller dette en radikal endring beskrevet ved at ”pinslene forsvinner” (ibid., s. 13) Straff er ikke lenger det samme.

Vurderinger av andre avvik hos lovbrøtteren påvirker den strafferettslige dommen og fengselet skal jobbe for å fikse disse defektene og endre individenes sjel til det bedre. Kroppen er fortsatt viktig, men nå heller som verktøy for å nå inn til sjelen (Ugelvik, 2011, s. 86). Å underkue kroppen ved å kontrollere ideene og analysere forestillingene blir sett på som langt mer effektivt enn torturens rituelle virkning (Foucault, 1999, s. 95). Målet er at fengselet skal virke som en direkte styringsform for å endre lovbrøtterne slik at de kan leve et lovlydig liv.

Foucault er spesielt kjent for sine studier av makt som disiplinering i blant annet anstalter og skoler, og hevdet at makt utøves i relasjon mellom mennesker (Foucault, 2002). Hans senere forfatterskap opererer med tre hovedformer for maktrelasjoner; dominans, strategi og regjering (ibid., s. 11). Jeg vil videre se på hvordan styringsteknikker gjør seg synlig ved elektronisk kontroll. Dette ved hjelp av Jeremy Benthams *panoptikon* med direkte disiplinering og begrepet *regjering* med fokus på indirekte styring. Disiplinering er virksom både innen maktformen dominans og strategi, men jeg vil ikke gi en mer inngående redegjørelse for skillet mellom disse maktformene.

6.1.1 Panoptikon

Som en del av endringen i måten vi straffer på viser Foucault til Jeremy Bentham som på begynnelsen av 1800-tallet utviklet en modell for den arkitektoniske utformingen av fengsler hvor det var mulig å overvåke alle fangene samtidig (Foucault, 1999, s. 179). Denne modellen kalles *panoptikon*. Ideen er at fangevokteren i vaktårnet, plassert i midten av en kjede bygninger, har konstant oversikt over fangene uten at de selv kan vite om de er iaktatt. Fangene vet ikke om eller når de blir kontrollert, det handler om å ”skape en situasjon hvor de innsatte selv danner grunnlaget for det herredømmet de lever under” (ibid., s. 181). Det er altså hensikten og ikke selve bygningstegningen som har skapt debatten om panoptikon i tiden etter Bentham presenterte ideen. Målet er at makten skal være synlig, men samtidig ukontrollerbar. Han beskriver det slik:

”Synlig: Uten stans skal fangen ha foran øynene sentraltårnets høye silhuett, hvorfra han utspeides. Ukontrollerbar: Fangen skal aldri kunne vite om han virkelig blir iaktatt, men han skal være sikker på at han alltid vil kunne iakttas.”

(ibid., s. 181)

Slik vil ikke makten knyttes til noen konkrete kontrollører og antall voktere kan reduseres selv om kontrollen øker. Disse teknikkene vil bidra til at de som skal kontrolleres vil kontrollere seg selv og det panoptiske prinsipp ”(...) lar makten utøves spontant og lydløst og lar dens virkninger danne et system” (Foucault, 1999, s. 184). Man vet ikke når og om man blir kontrollert og det i seg selv vil gjøre at kontrollen fungerer.

Foucault trekker altså det panoptiske fengselets virkninger ut i det moderne samfunnet og peker på en historisk utvikling fra offentlige henrettelser der *de mange ser de få* til moderne overvåkningsinstitusjoner hvor *de få ser de mange*. Han peker på hvordan det fengselsaktige har spredt seg som et nett over det moderne overvåkingssamfunnet og også over i andre institusjoner enn fengsler. Det oppstår en ny form for usynlig kontroll uten klare grenser mellom fengsel og frihet, hvor kontrollen i stor grad foregår ute i samfunnet.

Det er ikke vanskelig å se en slik kontrollteknikk i dagens samfunn, hvor nettopp elektronisk kontroll er et godt eksempel på at få ansatte kontrollerer mange lovbrøtere som soner med en synlig lenke på foten. Fotlenken må være på til enhver tid og fungerer dermed som en påminnelse om at man alltid er kontrollerbar. Samtidig som de domfelte opplever frihet til en viss grad ved å kunne gå på skole eller jobb, vet de at de når som helst kan bli kontrollert, og kontrollsenteret og friomsorgskontoret man tilhører kan dermed sammenlignes med det panoptiske kontrolltårnet. Slik blir disiplineringen både synlig og usynlig og denne vissheten om at man er observerbar til en hver tid er hovedvirkningen i panoptismen, ”(...) for dermed fungerer makten automatisk” (Foucault, 1999, s. 180).

”Vi kan komme uanmeldt, kutymen er at vi ringer noen minutter før vi kommer. Det kan jo hende at de er på toalettet eller i dusjen så det er greit at vi har rutinen med å ringe først. ”

- Ansatt

I tillegg til de obligatoriske møtene som de domfelte er pliktig til å møte opp til to ganger i uken, gjennomføres altså disse uanmeldte kontrollene. En av informantene forteller om et sunt forhold til alkohol og at han gjerne kunne tenke seg et glass vin til middag, men at det ikke er aktuelt å ta noen sjanser. Å sone med lenke påvirker hverdagslivet ved at man til enhver tid er under kriminalomsorgens kontroll. På samme måte som en domfelte velger å ikke ta et glass med vin til middag, vil denne kontrollteknikken kunne hindre en person dømt for narkotikalovbrudd i å ta sjansen på å blande seg inn i det igjen eller en person dømt for økonomisk kriminalitet i å gå tilbake til det. Å vite at man er under konstant overvåkning gjør at makten fungerer automatisk. Det blir vanskelig å skille mellom hva som er makt og ikke når du omgir deg med den til en hver tid. Hverdagen er videre strengt regulert med aktiviteter og tider som må overholdes og menneskekroppen skal tilpasses og bli føyelig og nyttig. Det panoptiske prinsipp har også en ekspansiv funksjon: ”Det dreier seg om å styrke samfunnet – øke produksjonen, fremme økonomien og undervisningen, heve den offentlige moral. Sørg for vekst og utvikling” (Foucault, 1999, s. 186). Dette samsvarer med formålet til straffegjennomføringen om å redusere soningskøer og at straffen på sikt skal være holdningsskapende. Å sone med fotlenke skal bidra til å gjøre samfunnet tryggere.

6.1.2 Regjering

Michel Foucault introduserte for første gang begrepet ”gouvernementalité” i en forelesningsrekke i 1978 for å forklare hva som er spesifikt for maktutøvelse i et moderne samfunn som det norske (Foucault, 2002). Iver Neumann (2003) oversetter Foucaults begrep til *regjering* og beskriver en maktutøvelse hvor selvdisciplin og ansvarliggjøring gjennom indirekte styring blir satt i fokus, og den enkelte forventes å regjere seg selv (s. 10). Det handler ikke lenger om det enkelte individ, men befolkningen som helhet. Han argumenterer videre for at en slik maktform gjennomsyrrer det norske samfunnet i dag. Ugelvik (2011) beskriver regjeringsbegrepet slik: ” For å finne den beste mulige styringen av befolkningen som helhet, settes gamle teknikker inn i en ny teknologisk sammenheng, preget av en ny overordnet måte å tenke om og ordne verden på” (s. 98).

Neumann bruker regjeringsbegrepet for å vise at ”tradisjonelle maktformer som strategi og dominans i stadig sterkere utstrekning kompletteres med en indirekte maktteknologi som vi kaller regjering” (Neumann, 2003, s. 12). Denne maktformen virker gjennom både direkte og indirekte styring. Et tydelig eksempel er Stortingsmelding nr. 37 som gir konkrete

instruksjoner om hvordan fotlenkesonerne skal leve og saksbehandlerne skal arbeide. Meldingene kan ses på som en slags bruksanvisning med fotlenken som verktøy. Samtidig er selve gjennomføringen av straff med fotlenke preget av direkte styring med sine disiplinære metoder. Neumann viser videre til at styringsformen også er avhengig av overvåkere som kan sikre at man lever ”normalt” (ibid.). Både den fysiske fotlenka og de ansatte i friomsorgen kan ses på som slike overvåkere. Myndighetenes retningslinjer legger altså til rette for selvstyring gjennom sine instruksjoner, men tar høyde for at det også kreves sterkere styring for å korrigere de som ikke klarer å styre seg selv og velge å velge rett. Det er fotlenkesonerne selv som må ta ansvaret for å styre seg selv, hvor rammene rundt og vilkår for soning leder den domfelte i ”riktig” retning.

Mennesket er unikt og ukrenkelig. Dette innebærer at den enkelte har rett til å ta egne valg og er ansvarlig for konsekvensene av dem. Straffegjennomføring både i fengsel og frihet bygger på dette. (...) Det betyr at den straffedømte skal være aktør i sitt eget liv, både under og etter straffegjennomføringen, ikke et objekt for hva kriminalomsorgen og andre etater tror eller mener er det beste for ham.

(St. meld. nr. 37, 2007-2008, s.20)

Ideen om selvforvaltning ser vi klart også videre i Stortingsmelding nr. 37: ”Mange innsatte har aldri levd et regelmessige liv der de kunne lære seg slike ferdigheter. Botrening og opplæring i vanlige hverdagslige gjøremål er et viktig bidrag for å kunne leve et selvstendig liv etter soningen” (s. 108). Man skal finne den riktige måten å forvalte livet sitt på, men på statens premisser. Det handler om å produsere inkluderbare mennesker. For å sone med fotlenke må man gå med på en rekke vilkår som former hverdagen til den enkelte soner. De må akseptere blant annet uanmeldte kontroller, urin- og utåndingsprøver, oppfølgingsmøter, og en nøye planlegging av hverdagen i samarbeid med kriminalomsorgen. Formålet med elektronisk kontroll er som målet i stortingsmeldingen; et tryggere samfunn ved hjelp av straff som virker gjennom mindre tilbakefall til kriminalitet. Å sone med elektronisk fotlenke er med på å forme lovbrøtterne som tidligere ikke ”passet inn” i samfunnet til å igjen bli inkluderbare. En straff som *virker* endrer lovbrøtterne slik at de i fremtiden ikke vil bryte loven igjen.

” Det å ha frihetsberøvelsen på denne måten er mye mer, litt mer sånn frihet under ansvar. Her er du nødt til å ta ansvaret selv, nødt til å passe tidene. Følge lover og

regler, du er ikke bare trua til det. Du har ikke noe alternativ, men du må gjøre det ut av egen vilje.”

- Domfelt

Befolkningen skal bli i stand til å styre seg selv, mens mindretallet som ikke klarer å styre seg selv trenger bistand fra en styringsform som elektronisk kontroll. En slik disiplinering skal fabrikkere menneskekroppen og går ut på at kroppens krefter underkues og tvinges til å være føyelige og nyttige (Foucault, 1999, s. 127). Med føyelig og nyttig kan det menes at domfelte må tilpasse seg en straffegjennomføring hvor målet er at straffen er nyttig ved at den domfelte ikke skal begå nye kriminelle handlinger. Elektronisk kontroll skal altså endre personene som ikke ”passer inn” i samfunnet til å klare å forvalte sitt eget liv på en lovlydig måte. Riktignok gis de med fotlenke mye større grad av frihet og ansvar enn de som settes i fengsel, men de er fremdeles under sterk overvåkning og kontroll og hverdagen er regulert med aktiviteter og tider som må overholdes. Fotlenken kan dermed ses på som et disiplinært verktøy med et tydelig mål om å gjøre seg selv overflødig gjennom å skape selvforvaltende individer.

På den ene siden styrer *disiplinmakten* dels gjennom å strukturere og begrense valgmuligheter som vist over. På den andre siden handler *regjeringsmakt* om å beholde bredden i valgmulighetene, men å dytte befolkningen i en retning slik at de velger å velge rett. Valg er altså et viktig begrep i forståelsen av styring og hvordan fotlenkesoning passer inn i en større kontekst. I et intervju med en domfelt pratet vi om valget om å søke på EK:

”Det var vel en av grunnene til at jeg søkte på EK, jeg følte at det kunne hjelpe meg mer til å få en annen hverdag enn å være i fengsel. Der blir du bare pressa til det, og har ikke noe valg egentlig.”

- Domfelt

Informanten mener at fotlenkesoning er mer tilrettelagt for å kunne ta egne valg og gjøre endringer i livet. Han beskriver også senere en slik soningsform som en ”prøve” for om man takler å leve normalt og lovlydig. Å sone med lenke vil i større grad enn fengsel gi frihet til å ta egne valg, samtidig som du har et rammeverk med vilkår og regler å forholde deg til. Selv om informanten opplever fengselet som et sted hvor man ikke har noe valg, vil også soning med fotlenke begrense valgmulighetene og handlingsrommet hans kraftig. Likevel, poenget til

informanten var at fengsel blir sett på som en ”enkel” utvei, mens fotlenkesoning gjør at du må jobbe for å velge å velge rett. Du lærer frihet og tvinges til å bestemme selv.

6.2 Kriminalitetskontroll

Feeley og Simon (1992) beskriver en samfunnsendring i vestlige samfunn på 1970-tallet hvor det skjedde et skifte fra et rehabiliterende fokus i rettspleien til et mer forebyggende og risikohåndterende fokus hvor det beste for *samfunnet* heller enn *individet* ligger til grunn. Tidligere ble lovbruyeres sjel ”diagnostisert” og vedkommende skulle behandles og leges fra denne diagnosen. Den ”nye pønologien” som Feeley og Simon beskriver handler om å klassifisere og håndtere grupper som deles inn etter grad av farlighet (Feeley og Simon, 1998, s. 111). De nye strategiene for senmodernitetens kriminalitetskontroll skal være systemeffektive og de argumenterer for at endringen har ført til en mer repressiv straffekultur renset for velferdsfunksjoner, med inkapasitering heller enn rehabilitering i fengsel. Sikkerhetshensyn for samfunnet og befolkningens krav om beskyttelse må vurderes opp mot den domfeltes mulighet for soningsprogresjon og rehabilitering.

Utviklingen av den nye pønologien ser vi også hos Garland (2001) som beskriver et lignende skifte som tar utgangspunkt i USA og England i etterkrigstiden, med et rettssystem basert på prosessuelle regler kombinert med en rehabiliteringsideologi de kaller ”penal welfarism” (s. 27-30). Kriminalitetskontrollen endrer seg drastisk på 1970-tallet, hvor det senmoderne samfunnet kjennetegnes av strengere straffer, mindre individualisert straffeutmåling og en ny tro på fengselet. Garland peker på en synkende tillit til det rehabiliterende ideal og en fremvekst av straffende sanksjoner. Samfunnsbeskyttelse havner i fokus og det oppstår en offentlig frykt for kriminalitet. Befolkningen blir sortert inn i grupper etter hvilken risiko de utgjør, og det handler om å vite hvem som kan utgjøre en trussel for samfunnet og hvordan denne gruppen kan håndteres (Feeley og Simon, 1992, s. 460). Samfunnet og dens borgere blir videre oppfattet og analysert gjennom ulike trusselkategorier (Lianos og Douglas, 2000, s. 110). Dette kan vi kjenne igjen fra Foucaults beskrivelser av et styringsskifte fra fokus på forbryterske sjeler til risikogrupper med befolkningen som helhet heller enn det enkelte individ. Farrall (2004) hevder at straffesystemet ikke lenger skal korrigere eller straffe i like stor grad som tidligere, men heller kontrollere de som antas å være farlige. En slik kategorisering av personer blir tydelig i skillet mellom gruppene som soner med fotlenke og i fengsel. De farligste og tyngste lovbruyterne må skjermes fra samfunnet ved å låses inne i

fengsel, mens de med lavere sikkerhetsrisiko får sone med fotlenke. Begge gruppene er dømt til ubetinget fengsel, mens de med fotlenke kategoriseres som ikke like farlig som de som må sone i fengselsanstalt med høyere sikkerhet. Denne utvidete inndelingen av risikogrupper er et godt eksempel på tendensene vi ser i et risikosamfunn hvor det oppstår nye kontrollformer for å håndtere mer komplekse inndelinger. Den stadige satsingen på elektronisk kontroll og økt antall plasser har på samme tid skapt diskusjon om ordningen er rustet til en slik økning. Med overskriften ”Advarer mot utrygt samfunn” pekes det i en avisartikkel på at det må være klare retningslinjer for hvem som får lov til å sone og at det må være ressurser på plass for å ivareta og kontrollere disse fotlenkesonerne (Udnes, 2017). Den siste økningen i starten av 2018 utgjorde rundt 150 nye plasser og hovedtillitsvalgt for fengselsansatte peker på manglende ressurser for å takle økningen og frykter konsekvensene det kan medføre (ibid.).

Jeg har tidligere i denne oppgaven sett på hvordan lavt tilbakefall blir vurdert som en suksessfaktor for elektronisk kontroll og som ”bevis” på at fotlenken er en straffeform som fungerer godt. For å beskrive overgangen fra den tidligere kriminalitetskontrollen til den nye pønologien peker Feeley og Simon på tilbakefall for å synliggjøre dette skiftet (1992, s. 455). Tidligere var tilbakefall et kjennetegn for å vurdere om de ulike straffeprogrammene lykkes eller ikke ved å se på hvor mange som falt tilbake i systemet. Høy tilbakefallsrate indikerte feilslåtte straffeformer, mens det i den nye pønologien brukes som bevis for systemets effektivitet som kontrollapparat (ibid.). På samme måte brukes tilbakefallsraten ved elektronisk kontroll som bevis for at ordningen fungerer. Ordningens effektivitet og suksess som kontrollapparat måles i hvor godt man klarer å håndtere gruppen domfelte. Med fremveksten av senmodernitetens kriminalitetskontroll kan vi stille oss spørsmålet om overvåkning og dens kontroll har blitt naturalisert i oss; kan vissheten om at man er overvåket styre oss fra å begå lovbrudd? Med fotlenken blir kontrollen synlig ved at lenken fysisk sitter på ankelen, men den virker samtidig på en usynlig måte ved at den domfelte vet at han eller hun til en hver tid kan bli utsatt for ytterligere kontroll.

Endringen som Garland, Feeley og Simon beskriver er kritisert for å være for lite nyansert og at de underspiller velferds- og rehabiliteringstankegangen i mange lands straffesystemer. Det kan problematiseres om utviklingen som beskrives i like stor grad er gjeldende for norske forhold, men vi kan også her se et økt fokus på sikkerhet og systemeffektivitet. Velferdsstaten Norge står imidlertid fremdeles sterkt med sin rehabiliteringsideologi. Ved å sone en straff skal man bli rustet til å tilbakeføres til samfunnet med et bedre utgangspunkt for å ikke begå

ny kriminalitet. Tittelen til Stortingsmelding nr. 37 med ”straff som virker”, samt retningslinjene til straffegjennomføring med fotlenke gir et tydelig signal på at rehabilitering fremdeles er et sentralt mål. Den domfelte skal under straffegjennomføringen beholde muligheten til å studere eller være sysselsatt og tjene penger, ikke miste nære sosiale relasjoner, samt at soningen skal redusere faren for tilbakefall fordi man opprettholder den enkeltes sosiale og økonomiske forpliktelser (Straffegjennomføringsloven, 2001). Tendensene fra den senmoderne kriminalitetskontrollen preges også av en pragmatisk vurdering av kost-nytte. En presisering av at tiltak som jobb og skole utenfor fengselsmurene er hensiktsmessig uttales i stortingsmeldingen:

”Så sant det er sikkerhetsmessig forsvarlig, er frigang et godt og kostnadseffektivt rehabiliterende tiltak.”

(St. meld. nr. 37, 2007-2008, s. 22)

Statistikken er tydelig på at det er mye å spare på å la folk sone med fotlenke fremfor i fengsel og Huklesby (2008) hevder at hele ordningen med elektronisk kontroll ble innført først og fremst av pragmatiske årsaker for å håndtere straffedømte (s. 53). Det er tydelig at å sone med fotlenke er samfunnsøkonomisk lønnsomt sammenlignet med fengselssoning (Rasmussen et al., 2016, s. 80-87). Fengselsmurene er erstattet av teknologiske løsninger som gir en opplevelse av trygghet. Det handler i stor grad om å få flest mulig fengselsplasser ut av hver krone og en kan stille seg spørsmål om fotlenke i stedet for høye murer er frigjort tid, et innsparingstiltak eller begge deler?

7. Avslutning

I denne oppgaven har jeg gjennomført ni intervjuer; fem av intervjuene var med personer som sonet med fotlenke og fire intervjuer var med ansatte ved det lokale friomsorgskontoret.

Målet har vært å belyse hvordan straffegjennomføring med fotlenke oppleves, og hvordan ordningen påvirker hverdagen til de domfelte og hvilke tanker de har om livet videre.

Gjennom arbeidet har jeg fått en bredere forståelse av hvordan ordningen med elektronisk kontroll fungerer og hvordan den oppleves av de som er ”tett” på straffegjennomføringen. I kapittel 3 beskriver jeg at hensikten med å intervju domfelte og ansatte var å kunne se fotlenkesoningen både i et nedenifra- og ovenifraperspektiv. Jeg innså imidlertid raskt at det var vanskelig å sette disse gruppene opp mot hverandre da jeg opplevde at de to gruppene heller utfylte hverandre i sine beskrivelser enn å utfordre hverandres perspektiver. Jeg har derfor latt fortellingene til de to gruppene støtte opp om hverandre og med det forsøkt å gi mer dybde til det enkelte tema som presenteres.

Underveis i studien oppdaget jeg stadig nye aspekter som kan forskes på, og denne avhandlingen berører således kun en liten del av en kompleks soningsform. Likevel – jeg håper at mine funn kan si noe om tendensene for hva informantene oppfatter som fotlenkesonings mest betydningsfulle virkninger. Jeg vil videre oppsummere oppgavens funn.

Forskning på tilbakefall som er publisert de siste tiårene har en utbredt forståelse av at *arbeid eller annen sysselsetting* samt familie er de viktigste mekanismene for å hindre tilbakefall (se Laub og Sampson, 2003; Skardhamar og Telle, 2009). Ved å jobbe bidrar man til samfunnet, tjener penger, og bruker tid på jobb heller enn andre destruktive aktiviteter. I tillegg til at sysselsetting gir den enkelte noe å gå til som skaper struktur i hverdagen, sosial status og økt økonomisk sikkerhet, viser mine funn at det også handler om identitetsfølelse. Å tette det som muligens kunne blitt en ”hull” i CV-en kan bidra til å akkumulere positiv sosial kapital som igjen kan legge til rette for å ikke begå nye kriminelle handlinger.

Forskning viser til store forskjeller i hvordan de *nære relasjonene* blir påvirket av å sone med fotlenke (se Hucklesby, 2013; Maruna, 2001; Sampson og Laub, 1993). Også mine informanter beskriver både positive og negative effekter ordningen har på de nærmeste. Fotlenken gir bedre forutsetninger for økt samvær og dermed en bedre relasjon til nærmeste

familie, samtidig som familiens rolle blir framhevet som en utfordring ved straffegjennomføringen. Å sone med fotlenke endrer hjemmet til å bli et soningssted og trekker dermed uskyldige personer inn i straffegjennomføringen. Barn er her en viktig gruppe som må tas ekstra hensyn til i vurderingen om soningen skal innvilges. Flere av de jeg snakket med hevdet likevel at hensyn til barna var den viktigste grunnen til å søke om fotlenkesoning. Det førte til en normalisering heller enn stigmatisering ved et fengselsopphold.

Oppgaven har videre belyst at de sosiale bånd som bidrar til den sosiale kapitalen er avhengig av *tilhørigheten* man har til de nettverkene man er en del av, og påvirkes av hvordan disse relasjonene utvikler seg. Når alternativet til fotlenken er å sone i fengsel handler det dermed ikke bare om å akkumulere positiv sosial kapital, men også å unngå negative påvirkninger som man lett kan møte på i fengselsanstalter. Dette passer godt med beskrivelsen av skillet mellom positiv sosial kapital og anti-sosial kapital, hvor Farrall (2004) hevder at det kan være like viktig å redusere den anti-sosiale kapitalen som å bygge opp den positive sosiale kapitalen for å hindre nye lovbrudd.

De aller fleste domfelte beskriver et syn på seg selv som annerledes enn andre lovbrøyttere og at fotlenkesoning er et godt alternativ for personer som ikke er ”så veldig kriminelle”, men heller har gjort et større feilsteg i livet. Det å få muligheten til å beholde tilknytningen til livet utenfor murene gjør belastningen ved å sone en straff mye mindre både for den domfelte og de nærmeste. Det handler ikke kun om å mestre soningen av straffen uten å miste tilhørigheten til hverdagslivet, men også det å kunne forberede seg til en hverdag etter soning.

Mine funn har videre belyst betydningen *soningsbevissthet* har på viljen til å opprettholde et liv fritt for kriminalitet. Straffegjennomføringen kan føles vanskelig å gjennomføre, men likevel ”riktig”. En slik soningsbevissthet kan gi mer mening til straffen ved at den domfelte opplever soningen som en del av noe større. Dette kan igjen forsterke desistance-prosessen.

En interessant oppdagelse i studien var drømmen om det vanlige A4-liv og beskrivelser av en *ønskehverdag*. En slik ønskehverdag bestod av en romantisering av det hverdagslige og handlet i hovedsak om å slippe innblanding i hvordan man velger å styre livet sitt, og små ting som å kunne gå på butikken når de selv vil og kaste søpla når den er full heller enn når aktivitetsplanen sier de kan dra hjemmefra. De domfelte straffes til et A4-liv som er vanskelig

å mestre, men som samtidig er etterlengt. Vissheten om at man kunne sittede i fengsel forsterker ønsket om tilhørighet og nærhet til hverdagen.

Ved å underlegges kontrollen som opplegget rundt fotlenka medfører, skal lovbrøtterne forberedes til å "mestre livet" etter endt soning. Elektronisk kontroll åpner for en pause fra livet man har levd og livsstilen man har hatt og kan slik opptre som en vanebrøttere. Under intervjuene jeg gjennomførte ble ordet *rutine* stadig tatt opp som noe positivt. Ved å tvinges til å strukturere hverdagen uten mulighet for å avvike fra denne planen føres de inn i en forutsigbar hverdag. De domfelte straffes til et mer rutinepreget liv, samtidig som de lengter etter denne strukturen. Dette passer godt inn i stortingsmeldingen med formålet at straffen skal virke holdningsskapende på sikt og dermed gjøre samfunnet tryggere. Unge menn som er på vei til å "skli ut" trekkes frem som en gruppe som får mye ut av å sone med fotlenke.

For å vise til konkrete *styringsteknikker* som gjør seg synlig ved elektronisk kontroll tar jeg utgangspunkt i Michel Foucault sin historiske gjennomgang av straffevesenet frem til moderne tid. Dette ved hjelp av den *panoptiske modell* og *regjeringsbegrepet*. Hensikten er å vise at fotlenkens virkning opererer både direkte og indirekte, synlig og usynlig, for å forme de domfelte til å "passe inn" i samfunnet og bli i stand til å forvalte sitt eget liv. Du lærer frihet og tvinges til å bestemme selv, riktignok innenfor statens premisser. Slik skal straffen virke ved at lovbrøtterne endres slik at de i fremtiden ikke vil bryte loven igjen.

Ved å løfte blikket og se elektronisk kontroll som en del av en *kriminalpolitisk utvikling* forsøker jeg å peke på i hvilken samfunnsmessig kontekst fotlenkesoningen beveger seg i. Jeg tar utgangspunkt i beskrivelsen av den *nye pønologien* og *senmoderniteten* for å vise til en kriminalpolitisk utvikling i vestlige samfunn med kjennetegn som systemeffektivitet og risikovurderinger. Det kan problematiseres om disse forholdene i like stor grad gjelder for norske forhold, da rehabiliteringsideologien fremdeles er et sentralt mål. På samme tid begrunnes noe av suksessen ved elektronisk kontroll i nettopp kostnadsinnsparinger og lave tilbakefallsrater som bevis på at fotlenkesoningen fungerer godt. Dette er tendenser som klart bærer preg av den nye kriminalitetskontrollen som Garland og Feeley og Simon beskriver.

7.1 Veien videre

Tilbakefall er vanskelig å måle og innebærer mange usikkerhetsmomenter. Formålet med elektronisk kontroll er forankret i St. meld. nr. 37 (2007-2008) og tittelen ”Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn”. Svaret på om soning med fotlenke er en straff som virker burde i utgangspunktet være enkelt. Ordningen blir presentert som et middel for å nå dette målet, og lav tilbakefallsrate som bevis for suksess og en utvidelse av ordningen.

Jeg anser det som viktig å undersøke videre hva slags virkninger elektronisk kontroll har på domfeltes tilbøyelighet til å begå nye lovbrudd. I den sammenheng kan det også være interessant å se nærmere på hva det er ved det norske samfunnet som gjør at vi satser på ordningen og mer inngående studere hvilke mekanismer som spiller inn i denne prosessen. Som nevnt innledningsvis er fotlenkesoning et synlig bilde på skiftet vi ser i det kriminalpolitiske landskapet. Vi beveger oss vekk fra fengselsstraff i anstalt og over til straffegjennomføring i hjemmet. Det er nå for første gang flere som soner straff i alternative straffereformer enn i fengsel med høyere sikkerhet. Dette er en svært spennende utvikling og det er ingen tvil om at det fra politisk hold satses på fotlenken som straffeform, og at det er en åpenbar vilje til å la ordningen vokse og være en soning for ”alle”. Jeg anser det som nyttig og nødvendig å vie mer oppmerksomhet til effektene av ordningen og evalueringer av hva som fungerer godt, slik at en videre utvidelse ikke vil gå på bekostning av soningskvaliteten.

Antall ord: 27 367

Litteraturliste

- Andersen, Synøve N., og Telle, Kjetil. (2016). *Electronic monitoring and recidivism. Quasi-experimental evidence from Norway*. Statistisk Sentralbyrå Hentet fra <https://www.ssb.no/en/forskning/discussion-papers/electronic-monitoring-and-recidivism?fane=om-content> [Lest 16.01.18].
- Bottoms, Anthony, Shapland, Joanna, Costello, Andrew, Holmes, Deborah, og Muir, Grant. (2004). Towards Desistance: Theoretical Underpinnings for an Empirical Study. *Howard Journal of Criminal Justice*, 43(4), 368-389.
- Bourdieu, Pierre. (1986). The forms of capital. I J. G. Richardson (Red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (s. 241-258). New York: Greenwood Press.
- Corbin, Juliet, og Morse, Janice M. (2003). The Ustructured Interactive Interview: Issues of reciprocity and Risks when Dealing with Sensitive Topics. *Qualitative Inquiry*, 9(3), s. 335-354.
- Dag Aasdalen, og Bråthen, Trine. (2015, 07. april). I starten var dagene veldig lange. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/ostlandssendingen/9.000-fanger-har-sonet-hjemme-med-fotlenke-1.12293781>
- Evensen, Ottar. (2013). Om straffegjennomføring med elektronisk kontroll i Norge. Hentet fra <http://www.krus.no/straffegjennomfoering-med-ek.5208437-289996.html> [Lest 17.01.17]
- Faremo, Grete. (2013, 24. mai). Hjemmesoning som virker. *VG*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/hjemmesoning-som-virker/id727674/> [Lest 25.10.17]
- Farrall, Stephen. (2002). *Rethinking what works with offenders : probation, social context and desistance from crime*. Cullompton: Willan.
- Farrall, Stephen. (2004). Social capital and offender reintegration : making probation desistance focused. I S. Maruna og R. Immarigeon (Red.), *After Crime and Punishment: Pathways to Offender Reintegration* (s. 57-84). Devon: Willan Publishing.
- Farrall, Stephen, og Calverley, Adam. (2006). *Understanding desistance from crime : emerging theoretical directions in resettlement and rehabilitation*. Maidenhead: Open University Press.
- Feeley, Malcom, og Simon, Jonathan. (1992). The new penology: notes on the emerging strategy of corrections and its implications. *Criminology*, 30(4), 449-474.
- Feeley, Malcom, og Simon, Jonathan. (1998). Actuarial justice: the emergence of new criminal law. . *Crime and the risk society*, 375-403.
- Flyvberg, Bent. (2006). Five Misunderstandings About Case-Study Research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219-245.
- Fog, Jette. (2004). *Med samtalen som udgangspunkt: det kvalitative forskningsinterview* (2.rev. udg. ed.). Danmark: Akademisk Forlag København.
- Foucault, Michel. (1999). *Overvåkning og straff : det moderne fengsels historie* (Vol. 3). Oslo: Gyldendal.
- Foucault, Michel. (2002). *Forelesninger om regjering og styringskunst* (I. Neumann Red.). Cappelen akademisk.
- Garland, David. (2001). *The Culture of Control : Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.

- Giordano, Peggy C., Cernkovich, Stephen A., og Rudolph, Jennifer L. (2002). Gender, Crime, and Desistance: Toward a Theory of Cognitive Transformation. *American Journal of Sociology*, 107(4), 990-1064.
- Glueck, Sheldon, og Glueck, Eleanor. (1940). *Juvenile Delinquents Grown Up*. New York: Commonwealth Fund.
- Gottfredson, Michael R., og Hirschi, Travis. (1990). *A general theory of crime*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Hagan, John, og McCarthy, Bill. (1997). *Mean Streets : youth crime and homelessness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Halvorsen, Knut. (2003). *Å forske på samfunnet: en innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (Vol. 4). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Hammerlin, Yngve. (2006). Kriminalomsorg - samfunnsmessig differensiering og fangesyn. I E. Larsen (Red.), *Fengslet som endringsarena Oslo* (s. 59-70). Oslo: Kriminalomsorgens utdanningscenter.
- Holmboe, Morten. (2009). Hjemmesoning, foreldreansvar og barnerett. *Lov og rett*, 48(2), 65-66.
- Horney, Julie, Osgood, D., og Marshall, Ineke. (1995). Criminal careers in the short-term: Intra-individual variability in crime and its relation to local life circumstances. *American Sociological Review*, 60(5), 655-673.
- Hucklesby, Anthea. (2008). Vehicles of Desistance. *Criminology & Criminal Justice*, 8(1), 51-71.
- Hucklesby, Anthea. (2013). *Electronically monitored Punishment: International and Critical Perspectives* (M. Nellis, K. Beyens, og D. Kaminski Red.). London: Routledge.
- Justisdepartementet. (2007). *Om lov om endringer i straffegjennomføringsloven mv. (tiltak for å avvikle soningskøen og bedre innholdet i soningen mv.)*. (Ot.prp. nr.31 2006-2007). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-31-2006-2007-/id457687/>.
- Justisdepartementet. (2008). *Straff som virker - mindre kriminalitet - tryggere samfunn*. (Meld. St. 37 2007-2008). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-37-2007-2008-/id527624/>.
- Kriminalomsorgen. (2018). *Kriminalomsorgens årsrapport for 2017*. Hentet fra <http://www.kriminalomsorgen.no/getfile.php/4153045.823.nmpwutijutunma/%C3%85rsrapport+-2017.pdf> [Lest 24.04.18].
- Kvale, Steinar, og Brinkmann, Svend. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Kyvsgaard, Britta. (1989). *- og fængslet ta'r de sidste : om kriminalitet, straf og levevilkår*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Larsen, Kristine Næss, Kalajdzic, Pedja, og Myklbust, Bjørn. (2018, 18. april). Flere som soner i samfunn enn i fengsel. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/norge/flere-som-soner-i-samfunn-enn-i-fengsel-1.14009904> [Lest 20.04.18]
- Laub, John H., og Sampson, Robert J. (2003). *Shared beginnings, divergent lives : delinquent boys to age 70*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Laub, John H., og Sampson, Robert J. (2014). A Theory of Persistent Offending and Desistance from Crime. I F. T. Cullen, R. Agnew, og P. Wilcox (Red.), *Criminological Theory : Past to Present* (5 ed.). New York: Oxford University Press.

- Lianos, Michalis, og Douglas, Mary. (2000). Dangerization and the end of deviance: the institutional environment. I D. Garland og R. Sparks (Red.), *Criminology and social theory* (s. 103-125). Oxford: Oxford Univeristy Press.
- Loucks, Nancy. (2004). Women in Prison. I G. McIvor (Red.), *Women who Offend* (s. 142-158).
- Marklund, Fredrik, og Wennerberg, Inka. (2007). *Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården : Slutrapport*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, Fritzes.
- Maruna, Shadd. (2001). *Making good: how ex-convicts reform and rebuild their lives* (Vol. 1). Washington, D.C. : American Psychological Association.
- Meisenhelder, Thomas. (1977). An exploratory study of exiting from criminal careers. *Criminology*, 15(3), 319-334.
- Nellis, Mike, Beyens, Kristel, og Kaminski, Dan. (2013). Introduction: Making sense of elektronisk monitoring. I M. Nellis, K. Beyens, og D. Kaminski (Red.), *Electronically monitored punishment: International and critical perspectives*. Oxon: Routledge.
- NESH. (2016). Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. *De nasjonale forskningsetiske komiteene*. Hentet fra <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>
- Neumann, Iver B., og Sending, Ole Jacob. (2003). *Regjering i Norge*. Oslo: Pax.
- Paterson, Craig. (2013). Commercial crime control and the development of electronically monitored punishment: a global perspective. I M. Nellis, K. Beyens, og D. Kaminski (Red.), *Electronically monitored punishment: International and critical perspectives*. Oxon: Routledge.
- Rasmussen, Ingeborg, Vennemo, Haakon, Sverdrup, Sidsel, og Haavardsholm, Oscar. (2016). *Evaluering av soning med fotlenke*. (2016/02). Vista Analyse Hentet fra <https://www.vista-analyse.no/site/assets/files/5598/va-rapport-2016-02-evaluering-av-soning-med-fotlenke-revidert-versjon05082016.pdf> [Lest 10.08.16].
- Repstad, Pål. (2007). *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag* (4 ed. Vol. 3). Oslo: Universitetsforlaget.
- Rokkan, Tore. (2012a). *Straffegjennomføring med elektronisk kontroll : Evalueringsrapport 1: Hvem gjennomfører straff med elektronisk kontroll?* (2/2012). Oslo: Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS Hentet fra <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/133879/Rapport.02.2012.pdf> [Lest 10.04.16].
- Rokkan, Tore. (2012b). *Straffegjennomføring med elektronisk kontroll : Evalueringsrapport 2: Hva er innhold i straffegjennomføring med elektronisk kontroll?* (3/2012). Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS Hentet fra <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/160608/KRUS-rapport-3-2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Lest 10.04.16].
- Sampson, Robert J., og Laub, John H. (1993). *Crime in the making : pathways and turnings points through life*. London: Harvard University Press.
- Schinkel, Marguerite. (2014). *Being imprisoned : punishment, adaption and desistance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Sellevold, Terje. (2011, 5. oktober). Kritisk til soning med fotlenke. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/sorlandet/kritisk-til-soning-med-fotlenke-1.7820601> [Lest 05.10.17]

- Sexton, Lori. (2015). Penal subjectivities : Developing a theoretical framework for penal consciousness. *Punishment & Society*, 17(1), 114-136.
- Skardhamar, Torbjørn. (2013). *Straffegjennomføring med elektronisk kontroll i Norge: Konsekvenser for straffedes sysselsetting*. (2013/14). SSB Hentet fra <http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/attachment/105969?ts=13e36fbcdc0> [Lest 05.11.16].
- Skardhamar, Torbjørn, og Telle, Kjetil. (2009). Livet etter soning - hindrer arbeid tilbakefall? : etter avsonet dom - arbeid og risiko for ny fengsling. *Samfunnsspeilet*, 23(4), 47-53.
- straffegjennomføring, Forskrift om. (2002). *Forskrift om straffegjennomføring m.v. av 01. mars 2002*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2002-02-22-183>.
- Straffegjennomføringsloven. (2001). *Lov om gjennomføring av straff mv. 18.mai 2001*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2001-05-18-21>.
- Thagaard, Tove. (2013). *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode* (4. utg. ed.). Bergen: Fagbokforl.
- Udnes, Linn. (2017, 21. desember). Frykter økt bruk av fotlenke. *NRK*. Hentet fra <https://www.nrk.no/vestfold/frykter-okt-bruk-av-fotlenke-1.13826647> [Lest 10.01.18]
- Ugelvik, Thomas. (2011). Hva er et fengsel?: En analyse av manualen til en sosial teknologi. *Retfærd Nordisk juridisk tidsskrift*(nr. 1/132).
- Walter, Isabel. (2002). *Evaluation of the National roll-out of Curfew Orders*. London: Home office.

Vedlegg 1

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

”Opplevelser av formålet med fotlenkesoning”

Bakgrunn og formål

Jeg er masterstudent i kriminologi ved Universitetet i Oslo. I mitt masterprosjekt vil jeg studere folk sine opplevelser med elektronisk kontroll (EK). Det har blitt stilt spørsmål om straffedømte slipper for ”enkelt” unna når de kan sone hjemme med fotlenke i stedet for i fengsel. Undersøkelser viser samtidig at de som soner med EK synes det er strenge rammer og at det føles som en straff. I Norge har vi et rehabiliterende ideal ved straff og et fokus på økt innhold i soning. Samtidig opplever vi en politikk med fokus på kostnadsinnsparinger og effektivitet. Jeg vil derfor se nærmere på hvordan straffegjennomføring med fotlenke fungerer og hvordan ordningen oppfattes av både de som jobber med gjennomføringen, samt de som soner med fotlenke. Fokus på dette området kan føre til større politisk og samfunnsmessig bevissthet.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Jeg vil gjennomføre et intervju på rundt 30-60 minutter, hvor jeg er interessert i hva slags tanker du har rundt elektronisk fotlenkesoning. Deltakelse er fullstendig frivillig og vi blir sammen enig om tidspunkt for gjennomføringen. Spørsmålene vil omhandle tema som for eksempel kontroll, effektivitet, innhold i soningen og hjemmet som fengsel. Skriftlig informert samtykke vil bli hentet inn fra deg før intervjuet gjennomføres, og intervjuet vil bli tatt opp med båndopptaker.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og det er kun jeg som vil ha tilgang til disse opplysningene. Lydbåndene blir låst inne, og intervjuet vil bli gjort om til tekst slik at ingen kan identifisere din deltakelse i etterkant. Opptak slettes etter transkribering, og ingen direkte personidentifiserbare opplysninger (navn, personnummer eller lignende) skal registreres.

Du som deltaker vil derfor ikke kunne gjenkjennes i oppgaven når den er ferdig, innen juni 2017.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, kan du ringe meg på 473 03 604 eller sende mail til m.l.ophus@student.jus.uio.no. Du kan også kontakte min veileder Thomas Ugelvik ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi på e-postadressen thomas.ugelvik@jus.uio.no.

Studien er godkjent av personvernombudet for forskning, NSD – Norsk senter for forskningsdata AS.

Med vennlig hilsen
Mari Lunde Ophus
Institutt for kriminologi og retts sosiologi

Universitetet i Oslo

Samtykke til deltakelse i studien

Prosjektleder: Thomas Ugelvik

Forsker: Mari Lunde Ophus

Kontaktinformasjon: 47303604

Jeg har mottatt informasjon om studien, og ønsker å stille til intervju.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2

Intervjuguide

(Dette har kun fungert som en temabasertguide for å strukturere intervjuene)

Oppstart: Informer om prosjektet og meg selv. Underskrift samtykkeskjema.

Generelt:

- Hvorfor stilte du opp på dette intervjuet?
- Hvor lenge har du sonet med lenke?
- Kan du kort beskrive hverdagen din?
- Hvor hørte du/de domfelte du møter om EK?
- Hva slags tanker tror du mannen i gata har om folk som soner med fotlenke? Media? Politikere?
- Hvem tror/mener du fotlenkesoning har som målgruppe? Alder, kjønn, lovbrudd, familie.
- Hva vil du si er fordeler og ulemper med fotlenkesoning? Hvordan synes du straffegjennomføring med lenke fungerer?

Rehabilitering/ Innhold i soningen:

- Hvor mye har dere med hverandre å gjøre? Hvor ofte er det kontroller?
- Spørsmål rundt oppfølgingssamtalen: påkrevd tid uansett hvor mye/lite man har å snakke om? Hvordan oppleves det?
 - o Hva prater dere om på oppmøter?
 - o Synes dere det er tilstrekkelig? Eller for ofte/mye? Er det nyttig, får man noe ut av det?
- Hva har kjemi med den domfelte/ansatte å si for hvor mye man får ut av soningen?
- Er dette en type soning hvor domfelte føler de soner en rettferdig straff?
 - o Mestring/ansvarliggjøring?
- Føler du at EK har endret deg?
- Hvem tror du får mest ut av EK?
- Hva tenker du at domfelte sitter igjen med når de er ferdig med å sone med lenke?

Kontroll

- Synes du soningsformen er streng?
- Oppleveres soningen som invaderende i domfeltes privatliv? I såfall, på hvilken måte?
- Hvordan opplever du at fotlenkesoning påvirker livene til de domfelte?
- Føler man en form for frihet selv om man har på lenken 24/7?
- Føler du at du selv kan kontrollere hverdagen? Er det stor grad av selvstyring?
 - o Medbestemmelsesmulighet?
- Hva tenker du om at fotlenkesonere i utgangspunktet kunne ha sittet i et mer lukket fengsel?
- Hva tenker du rundt det at hjemmet blir et slags fengsel? Barn, familie.

- Hva gjør EK med opplevelsen av hjemmet som privat, et sted man slapper av?

Lønnsomhet/effektivitet

- Hvordan tror du fotlenkesoning kan være med å forme/endre en domfelt?
- Hva tror du er viktig for å få til en god gjennomføring?
- Hva slags tanker rundt kriminalitet tror du man har etter en slik straffegjennomføring?
- Føler du at soningen er tilrettelagt for individer eller mer en form som alle må passe inn i?
- Hvorfor tror du samfunnet har åpnet for å sone med fotlenke?
- Opplever du tidspress?

Avslutning

- Hva tenker du er meninga/formålet med fotlenkesoning?
- Hva tenker du om fremtiden? Livet etter soning
- Er det noe mer du vil si i forbindelse med noen av spørsmålene?
- Er det noe du kommer på som vi ikke har nevnt?

Vedlegg 3

Thomas Ugelvik
Institutt for kriminologi og rettssosiologi Universitetet i Oslo
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 21.07.2016

Vår ref: 48987 / 3 / HJP

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 19.06.2016. Meldingen gjelder prosjektet:

48987	<i>Hjemmesoning med elektronisk kontroll: En kvalitativ studie av ulike perspektiver på straffen og straffegjennomføringen</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Thomas Ugelvik</i>
Student	<i>Mari Lunde Ophus</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 21.06.2017, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Hanne Johansen-Pekovic

Kontaktperson: Hanne Johansen-Pekovic tlf: 55 58 31 18

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS
NSD – Norwegian Centre for Research Data

Harald Hårfagres gate 29
NO-5007 Bergen, NORWAY

Tel: +47-55 58 21 17
Faks: +47-55 58 96 50

nsd@nsd.no
www.nsd.no

Org.nr. 985 321 884